ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,
Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ
1969

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,
1969

Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης

Γιάννης Τσάρας

doi: 10.12681/makedonika.1041

Copyright © 2015, Γιάννης Τσάρας

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσάρας Γ. (1969). Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, *9*, 64–100. https://doi.org/10.12681/makedonika.1041

ΟΙ ΔΥΟ ΕΜΜΕΤΡΕΣ ΜΟΝΩΔΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στὴ μνήμη
τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἀνάμεσα στὶς Μονωδίες, ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430, ὑπάρχουν καὶ δυὸ ἔμμετρες ποὺ πρωτοδημοσίεψε ὁ Σπ. Π. Λάμπρος[1]. Ἐπειδὴ τὶς Μονωδίες αὐτὲς τὶς βρίσκουμε σὰν αὐθεντικὰ κείμενα στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, νομίζω πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ τὶς ἀναλύσουμε, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ποιά σχέση ἔχουν μεταξύ τους καὶ τί προσφέρει ἡ καθεμιά τους στὴν ἅλωση αὐτή, καὶ νὰ τὶς τοποθετήσουμε στὴ σωστή τους βάση. Ἡ μελέτη τους θ' ἀπαλλάξη ἀκόμα τοὺς ἱστορικοὺς ἀπ' τὸν πειρασμὸ κι ἀπ' τὸ μάταιο κόπο πὼς μποροῦν νὰ βροῦν σ' αὐτὲς καινούρια στοιχεῖα, σχετικὰ μὲ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Λάμπρος στὴν εἰσαγωγή του γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν κειμένων τους, προσπάθησε νὰ τὶς σχολιάση καὶ νὰ τὶς τοποθετήση ἱστορικά. Ὅμως οὔτε τὸν ἀπαραίτητο καιρὸ εἶχε ἴσως, γιὰ νὰ τὶς μελετήση προσεκτικότερα, μὰ οὔτε καὶ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ὑπόψη του μὲ ὅλα της τὰ καθέκαστα.

Στὴν ἔρευνά μας αὐτή, γιὰ λόγους ποὺ θὰ τοὺς δῆ ὁ ἀναγνώστης λίγο παρακάτω, ξεκινοῦμε ἀπ' τὴ δεύτερη Μονωδία κι ἔτσι ἀλλάζει ἡ σειρά, ποὺ τὶς δημοσιεύει ὁ Λάμπρος, ὥστε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ δεύτερη νὰ εἶναι πρώτη κι ἡ πρώτη δεύτερη.

Α'. Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτὲς τὶς δυὸ Μονωδίες μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Μονῳδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ἀπὸ 227 στίχους σὲ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο, τὴ βρίσκουμε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Νεάπολης μὲ ἀριθμ. Ἑλλην. κώδ. ΙΙ-Ε-18 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 3α-6β. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο, εἶναι γραμμένος τὸ 15ο αἰώνα[2].

2. Ὁ συγγραφέας. Ὁ Λάμπρος παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἕναν

---

1. Σπ. Π. Λάμπρου, Τρεῖς ἀνέκδοτοι Μονωδίαι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 5 (1908), σ. 369-391.

2. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

Προσφωνηματικὸ Λόγο «εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον» ἑνὸς Ἰωσήφ, ποὺ εἶναι στὸν ἴδιο κώδικα μὲ τὴ Μονωδία, διατυπώνει, μὲ κάποια δισταχτικότητα ὅμως, τὴ γνώμη πὼς ἴσως κι ἄλλα ἔργα αὐτοῦ τοῦ κώδικα νάναι τοῦ ἴδιου Ἰωσήφ. Ὅμως ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωσὴφ δὲν ξέρουμε[1]. Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε μὲ βεβαιότητα εἶναι πὼς κι αὐτὴ ἡ Μονωδία εἶναι, σὰν τόσες ἄλλες Μονωδίες καὶ θρήνους τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνώνυμη. Γι' αὐτὸ κι ὅλες τους εἶναι γραμμένες πάνω στὸ ἴδιο μοτίβο καὶ ποτισμένες βαθύτατα ἀπ' τὴν ἴδια νοοτροπία.

3. Περίληψη τῆς Μονωδίας. Ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας θρηνεῖ τὴν πανάρχαιη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη πολιτεία (= ἄστυ, στ. 2), ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία (στ. 2-6 καὶ 136-137), μὰ ὕστερ' ἀπ' τὴ Νέα Ρώμη (στ. 7), δηλαδὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ *πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου* (στ. 11) — ἔτσι τὴ θέλει τὴν πολιτεία ὁ συνθέτης — ποτὲ ἄλλοτε δὲ δοκίμασε συμφορὰ σὰν τὴν τωρινὴ (στ. 11-14), ποὺ γιὰ νὰ τὴ θρηνήσουν δὲ φτάνουν οὔτε οἱ τραγικοὶ ποιητές, οὔτε ὁ Ὅμηρος (στ. 78), οὔτε ὁ Ὀρφέας, οὔτε ὁ Θάμυρης στ. (76-77).

Τὴν πολιτεία αὐτὴ *τὴ φύλαγε ὁ Ἅι - Δημήτρης* (στ. 24) *κι αὐτὸς τὴν προστάτευε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια* (στ. 24-29)· *γι' αὐτὸ κι ἦταν ἄπαρτη*. Τώρα ὅμως ἀκόμα καὶ οἱ πέτρες θὰ χύσουν πικρὰ δάκρυα γιὰ τοὺς κατοίκους της, ποὺ ἄλλους τοὺς πῆραν σκλάβους καὶ τοὺς ἔστειλαν μακριά, ἄλλους τοὺς ἔβαλαν νὰ τραβοῦνε μέρα-νύχτα κουπί, ἐνῶ ἄλλοι πῆραν φαρμάκι καὶ πέθαναν (στ. 45-52).

Παρακάτω θυμᾶται τὶς ὀμορφιὲς τῆς πολιτείας καὶ τὶς συμφορές της, ποὺ ξεπερνοῦν καὶ τὴ Σικελικὴ βραδιὰ (στ. 73) καὶ βάζει αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ εἶναι ἀπ' τ' ἄγραφα *λίγο ἀργότερα ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ δεσπότης της, ὁ ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης* (στ. 95-98).

Φέρνει ἔπειτα στὸ νοῦ του τὶς συμφορὲς τῶν Ὀλυνθίων καὶ τῶν Φωκέων, ποὺ τοὺς βρῆκαν ἀπ' τὸ Φίλιππο (στ. 110-112), καὶ τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνας, ποὺ δὲ μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ μπροστὰ στὴν ὁρμὴ τῶν Περσῶν (στ. 130-135). Πολὺ μεγάλη βέβαια καὶ πολὺ δυνατὴ ἤτανε κι *ἡ πολιτεία τῶν Θεσσαλῶν* (Μακεδόνων), ποὺ ξεπερνοῦσε στὴ δύναμη ὅλες τὶς ἄλλες πολιτεῖες, μὰ εἶχε κακὸ τέλος, γιατὶ ἔτσι ἤτανε θέλημα Θεοῦ (στ. 136-139).

Ἀκολουθεῖ στὶς γενικές της γραμμὲς ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτείας μὲ

1. «..... δύναται ἴσως νὰ νομισθῇ ἔργον Ἰωσήφ τινος, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τούτου ἔργον εἶναι ὁ ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι Προσφωνηματικὸς εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα ἔργα τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τίς οὗτος ὁ Ἰωσὴφ ἄγνωστον (Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369).

τὰ βάσανα τῶν κατοίκων της (στ. 140-149 πρβ. καὶ στ. 217-222), ποὺ ὅμοιά της ἔπαθε κάποτε καὶ ἡ Ἀθήνα μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα ἀπ' τὸν Ξέρξη (στ. 150-184), καὶ συνεχίζει τὸ θρῆνο γιὰ τὸ χαμὸ τῆς πολιτείας καὶ τὶς λογῆς - λογῆς καταστροφές της καὶ προπάντων γιὰ τὶς καταστροφὲς τῶν μνημείων της (στ. 185-222), γιὰ νὰ τελειώση μὲ τὴν εὐχὴ νὰ εἶχε γίνει κὰν Ἀλκυόνη ἡ δύστυχη πολιτεία (στ. 227).

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν καὶ ἡ λογικὴ διάρθρωση τῆς Μονωδίας δὲν παρουσιάζει αὐστηρὴ συνέπεια. Ὁ συνθέτης δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ δώση τὸ ἱστορικὸ γεγονός, ἃς εἶναι καὶ στὴν πιὸ ἀτελὴ μορφή του, κι ἐκεῖ ἀπάνω νὰ συνθέση τὸ θρῆνο ἢ νὰ τὸν ἀρχίση καὶ καθὼς θὰ προχωρῆ, νὰ δίνη κι ἕνα-ἕνα τὰ στιγμιότυπα, ποὺ προβάλλουν ἀνάγλυφη τὴν ἅλωση. Τὰ βασικὰ λοιπὸν ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς Μονωδίας αὐτῆς, ποὺ πείθουν ἀναμφισβήτητα πὼς θέμα της εἶναι ἡ ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι τ' ἀκόλουθα: Ἡ πολιτεία αὐτὴ

α. εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου,

β. ἔχει προστάτη καὶ ὑπερασπιστή της τὸν Ἅι-Δημήτρη,

γ. ὁ τελευταῖος δεσπότης της ἤτανε ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης,

δ. εἶναι πουλυάνθρωπη πολιτεία τῶν Θετταλῶν (= Μακεδόνων).

Ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἔχουν πάρα πολὺ στενὴ σχέση μονάχα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ καμιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ πολιτεία.

Σὰν πρόσθετο βοηθητικὸ στοιχεῖο ἔρχεται τώρα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Μονωδίας, «Μονῳδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ποὺ μπορεῖ βέβαια νάναι τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα, δείχνει ὅμως αὐτὴ πὼς καὶ σ' αὐτὸν δημιούργησε τὴν πεποίθηση πὼς πρόκειται γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πάλι μαζὶ μὲ τὸ περιεχόμενό της γενικότερα δὲν ἀφήνουν καμιὰν ἀμφιβολία πὼς ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430.

4. Π η γ ὲ ς τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Γιὰ τὴν ἅλωση αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας δὲν ἔχει καμιὰν ἄμεση ἐμπειρία, στηρίζεται μονάχα στὴ φήμη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴ δίνει στὴν εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη της μορφή, ὅπως θὰ τὴ δώση ἀργότερα ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης Μονωδίας, μὰ σὲ μιὰ μορφὴ φανταστική, ὑποθετική, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ γίνη. Κι αὐτοῦ ἔχουν τὴν αἰτία τους ἡ γενικότητα καὶ ἡ ἀοριστία ποὺ παρουσιάζει ἡ Μονωδία στὸν ἀναγνώστη, ποὺ δὲν ξέρει τὸ περιστατικὸ καλά, καθὼς κι ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης τῶν τελευταίων βυζαντινῶν της χρόνων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ συνθέτης σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς Μονωδίας πασκίζει νὰ σταθῆ στὸ στέρεο ἔδαφος τῆς ἱστορίας, ὅμως αὐτὸ ἔχει σχέση μὲ τὴν

προβυζαντινὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης. Μὰ καὶ τότε πέφτει σὲ βασικὰ ἱστορικὰ σφάλματα, ὅπως λόγου χάρη, ὅταν ὀνομάζη τὴ Θεσσαλονίκη πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου (στ. 11) κι ἂς ἐξηγήσουμε, ὅπως θέλουμε μιὰ τέτοια ἱστορικὴ ἀνακρίβεια. Χτυπητὴ εἶναι ἡ τάση του νὰ δείξη τὴν ἀρχαιομάθειά του, κι αὐτὴ τὸν κάνει ν' ἀνακατεύη ἄσκοπα, μὰ κι ἐπιζήμια, πλῆθος εἰδωλολατρικὰ μὲ χριστιανικὰ στοιχεῖα.

5. Χρονολόγηση τῆς Μονωδίας. Ὁ συνθέτης γράφει τὴ Μονωδία του, μόλις διαδίνεται ἡ εἴδηση γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπηρεασμένος λοιπὸν ἀπ' τὴν ἅλωση κι ἀπ' τὰ διαβάσματά του γύρω ἀπ' τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ποὺ ἡ σπουδή της βρισκόταν ἀκόμα στὴν πρώτη της ἐξόρμηση, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ κάμη τὴ θεματογραφική του ἄσκηση γύρω ἀπ' τὴν ὁμηρικὴ τεχνοτροπία γενικά.

Ὁ Λάμπρος προσπαθώντας νὰ βρῆ τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὴν ἅλωση αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ τοποθετήση σωστὰ τὴν ἱστορική της ἀξία γράφει : «...εἶναι πολὺ μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἐλάχιστα εἰσφέρει νέα εἰς τὰ ἤδη γνωστὰ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἔτει 1430. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν οὔτε ἐξ αὐτοψίας οὔτ' ἐκ μελέτης ἐγίνωσκε πολλά τινα περὶ αὐτῆς, ἡ δὲ μονῳδία αὐτοῦ εἶναι ἁπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα. Ἀλλ' ὅτι καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων γίνεται σαφὲς ἐκ τῶν στίχων 97-98, ἐν οἷς γίνεται ἀνωνύμως μνεία τοῦ κασιγνήτου τοῦ αὐτοκράτορος, ἤτοι Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Η' καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ»[1]. Ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ Λάμπρου εἶναι σωστή. Ἀκατανόητα εἶναι μονάχα ὅσα λέει γιὰ τὸ βαθμὸ τῆς συγγένειας, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη τὸν Η' Παλαιολόγο καὶ στὸν τελευταῖο δεσπότη τῆς Θεσσαλονίκης Ἀνδρόνικο Παλαιολόγο. Ὁ Λάμπρος ἐδῶ τὸν Ἀνδρόνικο μιὰ τὸν θέλει ἀδερφὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μιὰ γιό του. Κι ὅμως, ὅπως ξέρουμε, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶναι δεύτερος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Β', ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος τρίτος γιός του. Ὁ Ἀνδρόνικος αὐτὸς δηλαδὴ εἶναι ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου τοῦ Η' κι ὄχι γιός του, ὅπως τὸν θέλει ὁ Λάμπρος, μὰ οὔτε κι ἀδερφὸς τοῦ Μανουήλ, ἀφοῦ κι ὁ Ἰωάννης κι ὁ Ἀνδρόνικος εἶναι ἀδέρφια καὶ παιδιὰ τοῦ Μανουὴλ Β'[2].

---

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 370-371.

2. Φραντζῆς, ἔκδ. Παπαδοπούλου, σ. 70, στ. 14-17 καὶ σ. 125, στ. 1-2. ἔκδ. Βόννης, σ. 65, στ. 14-18 καὶ σ. 122, στ. 2-3. Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, τ. 1, σ. 192, στ. 13 καὶ σ. 193, στ. 3-4. ἔκδ. Βόννης, σ. 205, στ. 6 καὶ 20. Δούκας, ἔκδ. Grecu, σ. 175, στ. 2-3 καὶ σ. 247, στ. 6-8. ἔκδ. Βόννης, σ. 133, στ. 21-22, σ. 134, στ. 5-6 καὶ σ. 197, στ. 1-4.

6. Ἡ ἀ ξ ί α τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ἡ πρώτη Μονωδία παρουσιάζει μιὰ γενικότητα στὸ περιεχόμενό της, γιατὶ τῆς λείπει ἡ ἱστορικὴ βάση. Μιλάει βέβαια γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὴν ἅλωση αὐτὴ ὁ συνθέτης οὔτε τὴν εἶδε οὔτε ἄκουσε ἀπὸ κάποιον νὰ τοῦ τὴ διηγιέται. Ἄκουσε μονάχα πὼς ἔπεσε ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς Τούρκους. Αὐτὸ πάλι χωρὶς ἄλλο θὰ τόχη μάθει ἀπ' τοὺς Βενετσιάνους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐνδιαφέρονταν ἄμεσα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη κι οἱ δικοί τους διοικητὲς τῆς Εὔβοιας ἔστειλαν τὴ γνωστή μας ἔκθεση[1] μὲ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ συνθέτης της δὲν ἔχει ἱστορικὴ βάση, ποὺ νὰ στηρίξη τὴν Μονωδία του, ἀφήνει τὴν φαντασία του νὰ τρέχη ἀδέσποτη στὸν κόσμο τοῦ παρελθόντος, νὰ κορφολογῆ ὀνόματα ἀπ' τὴ μυθολογία, χωρὶς νὰ ἔχουν συχνὰ καμιὰ σχέση μὲ τὸ θέμα του, καὶ ν' ἀναζητᾶ στὴν ἱστορία περιστατικά, ποὺ νὰ στηρίξη τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως μποροῦσε νὰ τὶς φανταστῆ αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια γενικότερα τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Μονωδία του δὲ θυμίζει ἀμέσως τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1430.

Ἐξάλλου, μιὰ κι ὁ πρωταρχικὸς σκοπός του εἶναι ἡ θεματογραφικὴ ἄσκηση — «ἁπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα» τὸ θέλει ὁ Λάμπρος — ὅπως εἴδαμε, δὲν ἐνδιαφερόταν οὔτε γιὰ τὶς ἱστορικὲς πηγές του οὔτε γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά του.

Ἡ Μονωδία του ὡστόσο μ' ὅλες τὶς γλωσσικές, τὶς μετρικὲς καὶ τὶς ἄλλες τεχνικὲς ἀτέλειές της καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ σχέση της μὲ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πολὺ ρηχή, ἔχει τὴν πρωτοτυπία της. Γιατὶ ὁ συνθέτης μὲ τὴ μόρφωση ποὺ διαθέτει καὶ μὲ τὶς φτωχὲς ἱστορικὲς γνώσεις γιὰ τὸ θέμα του προσπαθεῖ νὰ συνθέση μιὰ Μονωδία μὲ σύγχρονο περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὁμηρικὴ τεχνοτροπία.

Β'. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κ ώ δ ι κ α ς. Ἡ δεύτερη Μονωδία μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Μονῳδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ στίχων[2] ἡρωικῶν» ἀπὸ 338 ἑξάμετρους στίχους βρίσκεται στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Καΐρου μὲ ἀριθμ. κώδ. 35 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 180α-186α. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο[3], εἶναι γραμμένος στὸ 15ο αἰώνα.

---

1. Βλ. τὴ σχετικὴ ἔκθεση στοῦ Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 90-92.

2. Ὁ Λάμπρος, ἐνῶ στὴν ἐπιγραφὴ τῆς Μονωδίας μεταχειρίζεται τὴ λέξη σ τ ί χ ω ν, στὴν εἰσαγωγή του μεταχειρίζεται τὴ λέξη μ έ τ ρ ω ν, ὅσες φορὲς χρειάστηκε νὰ τὴ μεταχειριστῆ.

3. Λ ά μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

2. Ὁ σ υ γ γ ρ α φ έ α ς. Ποιός εἶναι ὁ συνθέτης κι αὐτῆς τῆς Μονωδίας, δὲν ξέρουμε. Εἶναι κι αὐτὴ σὰν τόσα ἄλλα βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ποὺ τὰ γράφουν ἀνώνυμα, ἀφοῦ στὴ μεσαιωνικὴ κοινωνία τὸ ὄνομα, ὅταν κιόλας δὲν ἦταν ἀπὸ τζάκι, δὲν εἶχε καμιὰν ἀξία. Ὁ συνθέτης πρέπει νὰ εἶναι κάποιο Ἑλληνόπουλο, ποὺ φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, λίγο πρὶν πέση ἡ Πόλη ἢ καὶ ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὸ πέσιμό της, ἔφτασε πρόσφυγας, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, στὴ φιλόξενη Ἰταλία, ὅπου βρῆκε στοργικὸ καταφύγιο. Ἐδῶ λοιπὸν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ σπουδάση τὴ λογοτεχνία τῶν προγόνων του, ἀφοῦ τὴ σπούδαζαν τόσοι ἄλλοι ξένοι. Δὲ μποροῦμε ὅμως νὰ πιστέψουμε πὼς εἶναι Θεσσαλονικιός, γιατὶ τότε τὸ ἐνδιαφέρον του θὰ ἤτανε πιὸ ζωηρὸ καὶ θάθελε νὰ πῆ περισσότερα καὶ πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴ συμφορὰ αὐτὴ τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

3. Π ε ρ ί λ η ψ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ἡ μονωδία ἀρχίζει μὲ τὸ θρῆνο γιὰ τὴν πιὸ ὄμορφη καὶ τὴν πρώτη πολιτεία, ἀλλ' ὕστερ' ἀπ' τὴν Πόλη, ποὺ χάθηκε καὶ ποὺ τὴ συμφορά της δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὴ θρηνήση οὔτε ὁ καλύτερος τραγουδιστὴς τῆς ἀρχαιότητας (στ. 1-10). Συγκρίνοντας ἔπειτα τὴν συμφορά της μὲ τὴ συμφορὰ τῆς Θήβας ἀπ' τὸ Μεγαλέξανδρο (στ. 11-18) συνεχίζει μὲ τὸ θρῆνο (στ. 19-43) γιὰ νὰ θυμηθῆ τὴ συμφορὰ τῆς Ἱεριχῶς (στ. 44-54). Θυμᾶται ὕστερα πὼς τὴν πολιτεία αὐτὴ τὴν ὑπερασπιζόταν παλαιότερα ὁ Ἄι-Δημήτρης καὶ γι' αὐτὸ ἤτανε τότες ἄπαρτη, μὰ τώρα ἔπεσε ἀπ' τὶς ἁμαρτίες τῶν κατοίκων της (στ. 55-66) καὶ δίνει μιὰ γενικὴν εἰκόνα τοῦ τί τραβήξανε αὐτοὶ πέφτοντας στὰ χέρια τῶν Τούρκων (στ. 67-83).

Ὅμως τοὺς κατοίκους της τοὺς βρῆκε παλιότερα κι ἄλλη ἀνάλογη συμφορά, ὅταν τὴν πῆραν οἱ Σαρακηνοὶ κουρσάροι, πού, ἀφοῦ τὴν διαγούμισαν, ἔσφαξαν ὅλους τοὺς ἡλικιωμένους κι ἄρρωστους, πῆραν σκλάβους ὅλους τοὺς νέους καὶ τὶς νέες, τοὺς φόρτωσαν στὶς φελοῦκες τους, ἔβαλαν φωτιὰ στὴν πολιτεία καὶ ξεκίνησαν ἀφήνοντας πίσω τους ἕνα θέαμα σπαραχτικὸ (στ. 83-111).

Ξαναγυρίζει πάλι στὸ θρῆνο γιὰ τὴν τωρινὴ συμφορὰ τῆς πολιτείας κι ἀπ' τὸ στίχο 131 τὴν περιορίζει στὴν πολιορκία της. Τὴν τρίτη μέρα κιόλας, λέει ὁ συνθέτης, μόλις ἄρχισε ἡ πολιορκία (στ. 155), ἡ πολιτεία πέφτει κι οἱ ἐχθροὶ σὰ σμάρι ἀρχίζουν νὰ τρέχουν μέσα στοὺς δρόμους καὶ νὰ τὴ διαγουμίζουν. Δίνει ἕνα γενικὸ στιγμιότυπο ἀπ' τὴ συμφορὰ τῶν κατοίκων της καὶ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο, ποὺ οἱ ἐχθροὶ ἀρχίζουν ν' ἀνοίγουν τοὺς τάφους καὶ νὰ γκρεμίζουν τοὺς ναούς, γιὰ νὰ βροῦνε κρυμμένους θησαυροὺς (στ. 188).

Κάποτε — θυμᾶται ὁ συνθέτης — κι ὁ Συναχειρὴμ πῆγε νὰ πάρη τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀναγκάστηκε ὅμως νὰ γυρίση πίσω μὲ τὰ λίγα ἀπομεινάρια

τοῦ στρατοῦ του καταντροπιασμένος. Μὰ δὲν ἔγινε κι ἐδῶ τὸ ἴδιο (στ. 189-204). Δίνοντας μάλιστα τὴν εἰκόνα τοῦ μακελιοῦ, ποὺ ἔγινε μέσα στὴν πολιτεία, μεταχειρίζεται κι αὐτὸν τὸν ἴδιο ὁμηρικὸ στίχο, ποὺ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ἀναγνώστης στὸ Χρονικό του :

Ἑλλώρια μὲν οἰωνοῖσι πᾶσιν ἔθεντο
κύνεσι... (στ. 210-211).

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ Μονωδία διηγιέται τὸ γεγονός, ὅπως τὸ ἐκθέτει τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μαζὶ μὲ τὴ Μονωδία, ποὺ βρίσκεται στὸ τέλος του. Κάποια στιγμὴ κιόλας ὁ συνθέτης φέρνει στὴν ἀνάμνησή του καὶ τὴ Βενετοκρατία (στ. 248-275), γιὰ νὰ συνεχίση τὸν ὕμνο γιὰ τὶς ὀμορφιὲς τῆς πολιτείας, μὰ καὶ τὸ θρῆνο γιὰ τὸν ἄδικο χαμό της. Ἂν ὅμως δὲ λέη, ποιά εἶναι ἡ πολιτεία αὐτή, δὲ δυσκολεύεται κανεὶς καὶ νὰ καταλάβη πὼς πρόκειται γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὸ μεγαλύτερο λοιπὸν μέρος τῆς Μονωδίας αὐτῆς μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Μονάχα ποὺ κι αὐτή, στὴ λογικὴ διάρθρωση τῶν περιστατικῶν, παρουσιάζει ἀνάλογη ἀκαταστασία μὲ τὴν πρώτη Μονωδία. Στέκομαι μονάχα σὲ δυὸ συγκεκριμένα παραδείγματα· γιὰ τὸν Ἅι-Δημήτρη μιλάει δυὸ φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309), ἐνῶ γιὰ τὴν τύχη τῶν κατοίκων τρεῖς (στ. 67-84, 121-188 καὶ 205-334). Ἕνα ἄλλο μέρος καταγίνεται μὲ τὴν παλιότερη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κι ἕνα τρίτο τέλος, τὸ πιὸ μικρὸ αὐτό, ἔχει στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴ μυθολογία κι ἀπ' τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅμως γιὰ πολὺ περισσότερα πράματα θὰ φωτίσουν τὸν ἀναγνώστη οἱ συγκριτικοὶ πίνακες, ποὺ ἀκολουθοῦν.

4. Συγκριτικοὶ πίνακες

α. μὲ στοιχεῖα γλωσσικὰ

Μονωδία 1η		Μονωδία 2η	
Ἀΐδαο πυλάων	στ. 149	Πύλαις Ἀΐδαο	στ. 20
		ἐς πύλας Ἀΐδαο	στ. 277
ἀλεγεινὸν θέαμα	στ. 148	θέαμα ἀλεγεινὸν	στ. 109
		ἀλεγείνω	στ. 122
...Ὦ πόποι, τί δὲ, οὐ πλήθη μερόπων τ' ἀχθαίρῃ ἀμπλακιῶν· ταύτῃ τοι θεῖον δ' ἄρ ἡμέας λιπὼν γ' ὄντως;	στ. 32-34	ὡς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο ἕνεκα ἀμπλακιῶν	στ. 230
ἀμπλακία	στ. 33	ἀμπλακία	στ. 230
ἀμφιτρίτη	στ. 6, 49	ἀμφιτρίτη	στ. 246, 295

Μονωδία 1η

ἀριστεὺς δ' ὅ γε θεῖος μύστης φρουρὸς ταύτῃ στ. 24
ἄστυ, στ. 2, 11, 43, 65, 157
Ἄστυ Φιλίππου στ. 11

δαίμων δ' ἄρα τις βασκήνας τοῦτό γε ῥίψας στ. 104
νόον μέντοι γε παρεόντ' οὔτ' ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν στ. 105
. . . θεοῖο δ' ἄρα
τὴν δ' ὥστ' ἐκπέρσαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος στ. 138-139
ἐχθαίρω στ. 33
διεχθαίρω στ. 41
μεσσηγὺς στ. 6,18

μετίει τόνδ' ἀξίως στ. 159

νεῶν κάλλη στ. 206

οἷδ' οἱ προώλεις πανώλεις τε στ. 47

πύλαι στ. 80, 149, 219
. . . σμῆνος βαρβάρων στ. 30
δείλαιοι Φωκαεῖς στ. 112
Δηλαίων τ' Ἐρρετριαίων στ. 164
ὦ δηλαία πασῶν πολίων στ. 185
ὡς ὤφελλον ἄρα στ. 147
οὔ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὁμήρου γλῶττ' ἐξαρκείη . . . στ. 8-9

Μονωδία 2η

κλέος ἀήττητον Δημητρίου στ. 55
θεῖος Δημήτριος στ. 309
ἄστυ, στ. 8, 29, 107, 130, 142, 222, 245
Φιλίπποιο ἄστυ στ. 8
Φιλίπποιό γε ἄστει στ. 130
Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἴσπραξίς τε δικαίη/ὧν πεπαρῳνήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγγνωστα; στ. 65-66

ἐχθαίρω στ. 323

μεσσηγὺ στ. 293
ὑμνῆσ' ἀξίως στ. 34
μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως στ. 120
Τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ... στ. 221
νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα στ. 33
νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέντων στ. 297
ἐξώλης προόλης τε στ. 134
προὔκειτ' ἀλεγεινὸν παντ' ἐσόραμα στ. 36
προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα στ. 80
. . . προὔκειντ' εἰς ἄγος . . . στ. 229
πύλαι στ. 20, 277
Ὡς σμῆνος μελισάων στ. 158
ἡ δηλαία στ. 20

Ὡς ὄφελόν γε . . . στ. 20

Μονωδία 1η

Οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἡ λύρα τραγωδείη ταυτὶ·/μήτε Θάμυρις δ' ἀρ' ἐξαρκείη . . . στ. 76-77
ἄστυ γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνομενάων/οἷόν τ' ἤδη γ' Εὐρώπης τε μέγ' Ἀσιάτιδος/γαίης κάρτα πελώριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε στ. 2-4

Μονωδία 2η

Ὀρφέως ἥττηνται μουσικοῦ Θαμύριδός τε
λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμονος Λεσβαίου στ. 6-7

Εὔκολη εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δυὸ συνθέτες ἡ ἐξύμνηση τῆς Θεσσαλονίκης. Σ' αὐτὸ τοὺς βοηθοῦν πολὺ καὶ τὰ παλαιότερα κείμενα, ποὺ μπορούσανε νὰ ἔχουν στὴ διάθεσή τους. Σημειώνω ἐδῶ τὴν ἀνάλογη φρασεολογία, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ καθένας τους.

ἄγαλμα δ' ἐσταὸς πάντοσ' ἐνιδρυμένον γε στ. 13
Ὦ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι θεῖον στ. 66
πολίων ἀρίστων τήν δε στ. 101

πόλεως εὐναιομένης Θετταλῶν/ὥσπερ ἁπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων τε στ. 136-137
Θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ θαλάττης στ. 188

ἀρίζηλον . . . ἄστυ στ. 29

Ἀειθαλὴς ἣν ὅτε πολλὸν χαρίτων τε βρίθουσα στ. 121-122
. . . Θετταλῶν τε πρωτίστην πόλεων στ. 131-132
Ὦ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρατεινόν τε στ. 223

Ὦ πάρος μαρτύρων ἀγλαΐσμα θεῖον στ. 225
Ἤρθης μὲν πρότερον κρείττων πολίων στ. 280
Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ μάλα/τερπνήν, ἡδίστην ἐπιβάλλουσιν ὀφθαλμοῖς,/χάριν ὅσην βραβεύοντι θέσεώς τε θεωρίης/καὶ προσέτι γ' ἀπολαύσεως. στ. 284-287
Ἄγαλμα Θετταλῶν στ. 310

Ἀλλά, μιὰ καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀπαραίτητο φυσικὰ τοὺς εἶναι νὰ μιλήσουν καὶ γιὰ τὸν Ἄι-Δημήτρη. Ἔτσι τὸν θυμᾶται ὁ πρῶτος συνθέτης (στ. 23-29), ἀλλὰ τὸν θυμᾶται κι ὁ δεύτερος δυὸ φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309).

β. μὲ στοιχεῖα μυθολογικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἅιδης	149	20, 277
Ἀλκιώνη	227	—
Ἄρης	—	110, 154
Δίκη	158	—
Ἑρκούλιος	—	305
Ἑρμῆς	—	298
Ἡλιάδες	225	—
Ἥλιος	195	—
Ἡρακλῆς	68	—
Ἥφαιστος	—	103
Ἠὼς	71	—
Θάμυρις	77	6
Ἶρις	—	28
Λυκοῦργος	213	—
Μίνως	212	—
Μοῦσαι	207	187, 298
Νύμφαι	15	—
Ὀρφεὺς	76	6
Πληϊάδες	193	—
Ραδάμανθυς	210	—
Σελήνη	195	—
Τέρπανδρος	—	7
Ὑάδες	193	—
Ὠκεανὸς	10, 198	—
Ὠρίων	194	—

γ. μὲ στοιχεῖα ἱστορικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἄγαρ	—	132, 252
Ἀδριανὸς	—	127
Ἀθηνᾶ	154	—
Ἀθηναῖοι	184	—
Ἀθήνησι	73, 151, 169	242
Αἰγαῖον	156	—
Αἴγυπτος	—	87

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἀλέξανδρος	—	13
Ἀντωνῖνος Μᾶρκος	125	—
Ἀσία	—	170, 295
Ἀσιάτης	—	75
Ἀσιάτις γῆ	3-4	75
Αὐσόνοι	—	79, 176, 242, 324
Βαβυλώνιοι	130, 151	—
Γάζα	—	312
Γεώργιος	—	93
Δαρεῖος	133	—
Δημήτριος	—	55, 309
Ἑλλὰς	153, 168	293
Ἕλλην	180, 211, 224	—
Ἐρετριεὺς	164	—
Εὔβοια πόλις	93	—
Εὐρώπη	3	2, 271, 296
Θεὸς	—	84
Θετταλοὶ	136, 168	131, 310
Θῆβαι	—	13
Θηβαῖοι	18, 167	13
Ἱεριχούντια τείχη	—	44
Ἱερουσαλὴμ	—	191
Ἰησοῦς	—	45
Ἰορδάνης	—	45
Ἰσμαηλῖται	—	262
Ἰσραηλίτης	—	46
Κουρῆται	—	175
Κῦρος	132	—
Λάκωνες	168	—
Λατῖνοι	—	250, 260
Μακεδονία	—	129, 293
Μῆδοι	132	—
Ναζιραῖοι	—	84, 177
Ναυὴ	—	46
Ξέρξης	152	—
Ὀλύμπιος	—	51
Ὄλυμπος	40, 72, 197	165, 199, 288, 314
Ὀλύνθιος	111	—

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ὅμηρος	8	—
Πέρσαι	132	202, 239
Περσὶς γῆ	—	190
Ρωμαῖοι	98	—
Ρώμη	7	—
Σαλαμὶς	174	—
Σαρακηνοὶ	—	87
Σεμίραμις	130	—
Σεναχηρεὶμ	—	189, 202
Σικελικὸν πάθος	73	—
Σιὼν	—	119, 214
Σμύρνη	123	240
Σόλων	210	—
Τροιζὴν	173	—
Φίλιππος	11, 110	8, 130
Φωκίων	112	—

Οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν τὰ κοινὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς κοινοὺς λεκτικοὺς τρόπους, καθὼς καὶ τὰ μυθολογικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ συναντοῦμε στὶς δυὸ Μονωδίες κι ἐπαληθεύουν κι ἀπ' τὴ δική τους πλευρὰ τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσά τους. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δείχνουν ἀκόμα κι ὡς ποιό βαθμὸ ὁ κάθε συνθέτης εἶναι ἁρπαγμένος ἀπ' τὴ μυθολογία ἢ ἀπ' τὴν ἱστορία καί, πέρ' ἀπ' αὐτά, τὶς πρῶτες ἐπιδράσεις καὶ τὴν πορεία γενικά, ποὺ ἔχουν πάρει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία.

Ἔτσι ὁ πρῶτος συνθέτης πατάει γερὰ περισσότερο στὴ μυθολογία, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἁπλώνεται περισσότερο στὴν ἱστορία. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὄχι μονάχα στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, μὰ καὶ στὴν ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ προπάντων στὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων (Παλαιὰ Διαθήκη). Γενικότερα οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν πὼς ὁ συγγραφέας, ποὺ συναρπάζει τοὺς σπουδαστὲς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, εἶναι ὁ Ὅμηρος. Ἐνῶ ὅμως ὁ πρῶτος συνθέτης βρίσκεται ἀκόμα στὰ πρῶτα βήματα τῶν ὁμηρικῶν σπουδῶν του, ὁ δεύτερος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ποὺ πρέπει νὰ ἔχη γράψει τὴν Μονωδία του κάμποσα χρόνια ἀργότερα, παρουσιάζει μιὰ σημαντικὴ πρόοδο στὴ γνωριμία του μ' αὐτές.

Σημειώνουμε τὰ κυριότερα στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴν πρώτη Μονωδία ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης :

Α'. Ἐξωτερικά

α. Ἡ ἴδια ἐπιγραφή. Ἀλλὰ ἡ δεύτερη Μονωδία τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ τὴ συμπληρώνει μὲ τὴ φράση «διὰ μέτρων ἡρωικῶν». Καὶ οἱ δυό τους ἐπιγραφὲς ὡστόσο πρέπει νάναι κάποιου ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα.

β. Τὸ κοινό μέτρο. Καὶ οἱ δυὸ Μονωδίες εἶναι ἔμμετρες στὸ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο.

γ. Ἡ κοινὴ γλώσσα. Οἱ συνθέτες στηρίζονται βέβαια στὴν ὁμηρικὴ διάλεχτο, ἀλλὰ δανείζονται καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν ἀττικὴ καὶ τὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ γλώσσα, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μιλήσουν γιὰ σύγχρονά τους περιστατικά. Οἱ ἴδιες λέξεις, φράσεις, ἐκφράσεις, οἱ ἴδιοι λεκτικοὶ τρόποι γενικά, ποὺ συχνὰ ὁδηγοῦν τὸ συνθέτη νὰ ἀντιγράφη κι ἀνάλογα νοήματα.

Β'. Ἐσωτερικά

Ἀλλὰ ἡ ἐπιγραφή, τὸ μέτρο καὶ ἡ γλώσσα εἶναι στοιχεῖα ἐξωτερικὰ καὶ δείχνουν μονάχα τὴ φαινομενικὴ σχέση τῶν δυὸ Μονωδιῶν. Τὴ σχέση αὐτή, ἀκόμα στενότερη, τὴ δείχνουν προπάντων στοιχεῖα ἐσωτερικά. Καὶ τέτοια στοιχεῖα εἶναι :

α. Τὸ κοινὸ θέμα. Καὶ οἱ δυὸ μιλοῦν γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Οἱ συνθέτες μπορεῖ νὰ μὴν ἀναφέρουν πουθενὰ τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ μαρτυρεῖ ὅμως αὐτὸ ἡ προσεχτικὴ μελέτη τῆς πρώτης καὶ ὁλοκάθαρα τῆς δεύτερης Μονωδίας.

β. Τὰ κοινὰ μυθολογικὰ ἢ ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ ἀναφορά τους σὲ ἄλλα ὁλόιδια ἱστορικὰ περιστατικὰ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

γ. Τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἡ δεύτερη Μονωδία τὰ παίρνει ἀπ' τὴν προβυζαντινὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ μ' αὐτὸ προπάντων κάνει τὶς παρομοιώσεις της. Ὅμως συχνὰ θυμᾶται καὶ τὴν Ἀνατολικὴ ἀρχαιότητα. Ἄφθονο παίρνει ἀκόμα καὶ τὸ μυθολογικὸ στοιχεῖο, ποὺ τὸ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ χρωματίση καλύτερα καὶ νὰ φωτίση περισσότερο τὰ διάφορα ἐπεισόδια καὶ νὰ δώση κίνηση καὶ ζωντάνια στὸ μικρὸ αὐτὸ ἔπος, ποὺ πάει νὰ συνθέση. Παράλληλα αὐτὸ τὸ εἰδωλολατρικὸ στοιχεῖο δημιουργεῖ μέσα μας τὴν ψευδαίσθηση ἑνὸς παγανισμοῦ. Μὰ καὶ κάτι ἄλλο· ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καθὼς ἁπλώνονται σ' ὅλη τὴ Μονωδία καὶ προβάλλουν κυρίαρχη τὴ σιλουέτα τους, μαρτυροῦν πὼς κι αὐτὴ ἔχει θεματογραφικὸ σκοπὸ κι εἶναι, ὅπως λέει ὁ Λάμπρος γιὰ τὴν πρώτη, «ἓν ἁπλοῦν στιχογραφικὸν γύμνασμα»[1].

δ. Τὰ πολλὰ κοινὰ γραμματικά, συνταχτικά, γλωσσικὰ καὶ μετρικὰ λάθη,

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 371.

πού, κοντὰ στ' ἄλλα, δείχνουν πὼς οἱ συνθέτες μας ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου. Πολλὰ ὡστόσο ἀπὸ τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι καμωμένα ἐπιταυτοῦ, γιὰ νὰ πετύχουν τὸ μέτρο, πού, παρ' ὅλ' αὐτά, δὲν τὸ καταφέρνουν συχνά.

ε. Τὸ κοινὸ περίγραμμα καὶ ἡ κοινὴ τεχνική[1]. Ἂν ἀντικρίσουμε τώρα στὸ σύνολό της τὴ δεύτερη αὐτὴ Μονωδία καὶ συνοψίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὴν τεχνικὴ καὶ τὶς πηγές της, φτάνουμε στὰ παρακάτω συμπεράσματα· πρῶτα-πρῶτα πὼς τὴ συνθέτουν δυὸ ἑνότητες, ἔπειτα πὼς ἀπ' αὐτὲς ἡ μιὰ στηρίζεται στὴν πρώτη Μονωδία, ἀπ' ὅπου, ὅπως εἴδαμε, ὁ συνθέτης παίρνει πολλὰ στοιχεῖα. Ὁ συνθέτης δηλαδὴ τῆς δεύτερης Μονωδίας γνώριζε καλὰ τὴν πρώτη. Ὅταν ὅμως γνώρισε καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη[2] καὶ βρέθηκε μπροστὰ σ' ἕνα ὑπεύθυνο κείμενο γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχε ὅ,τι τοῦ χρειαζόταν γιὰ μιὰ καινούρια Μονωδία, καὶ τὸ στέρεο ἱστορικὸ ἔδαφος καὶ τὴν τεχνικὴ μὲ τὸ ἄφθονο μυθολογικὸ καὶ ἱστορικὸ ὑλικό, ὅπως τόδινε ἡ πρώτη Μονωδία. Ἀκολουθώντας τώρα δουλικὰ τὴν πορεία τῆς πρώτης Μονωδίας ὁ δεύτερος διορθώνει, ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει τὸ μέτρο, τὰ γραμματικά, συνταχτικά, μετρικά, γενικότερα ὅλα τὰ γλωσσικά της λάθη καὶ προσπαθεῖ νὰ συνθέση μιὰ καινούρια Μονωδία. Ἀλλὰ ἔτσι στὴν οὐσία ὁ δεύτερος συνθέτης διασκευάζει τὴν πρώτη Μονωδία. Κρατάει τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ὑλικό, βγάζει ὅσα μυθολογικὰ στοιχεῖα νομίζει ἄχρηστα γιὰ τὸ σκοπό του καὶ στὴ θέση τους βάζει ἱστορικά, ποὺ δανείζεται ἀπ' τὴν Παλιὰ Διαθήκη. Τέλος παίρνει κι ἀπ' τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη[3] κάποια γενικὰ στιγμιότυπα γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ συνθέτει τὴ Μονωδία του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ Μονωδία παρουσιάζει ἐπίσης βασικὲς τεχνικὲς ἀδυναμίες, ὅσο κι ἂν αὐτὲς εἶναι λιγότερες ἀπ' τῆς πρώτης. Ὁ συνθέτης ὡστόσο ἐδῶ φαίνεται πὼς ἔχει πολὺ περισσότερες πνευματικὲς ἱκανότητες, φυσικὲς κι ἀποχτημένες. Ξέρει καλύτερα τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν τεχνοτροπία του, διαθέτει πλατύτερη μόρφωση καὶ πιὸ γερὴ ἱστορικὴ κατάρτιση, ὅπως τουλάχιστον τὸ δείχνει ἡ εὐκολία του νὰ συγκρίνη τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὲς ἄλλων πολιτειῶν. Κάτι τέτοιο τὸ ἔκαμε βέβαια κι ὁ συνθέτης τῆς πρώτης Μονωδίας, ἀλλὰ τῆς δεύτερης καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει πιὸ γόνιμη φαντασία κι ἀνώτερη συνθετικὴ ἱκα-

1. Ἀνάμεσα στὰ κοινά τους σημεῖα οἱ συνθέτες μας δὲν παραλείπουν νὰ ἐξηγήσουν — κοινὴ συνήθεια αὐτὴ ὅλων τῶν Βυζαντινῶν —, ὅπως ξέρουμε, ὅταν μιλοῦν γιὰ ἀνάλογα φαινόμενα πὼς ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε, ἀπὸ ἁμαρτίες τῶν κατοίκων της.

2. Τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη τὴ βλέπουμε στὶς σημειώσεις γιὰ τὴ δεύτερη Μονωδία.

3. Λ ά μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

νότητα. Γι' αὐτὸ κι ὁ στίχος του ἔχει πλαστικὴ ἱκανότητα καὶ τεχνικὴν ἀρτιότερη.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν δυὸ Μονωδιῶν ἔκαμαν τὸ Λάμπρο νὰ διατυπώση τὸ περίεργο, μὰ καὶ ἀντιφατικὸ συμπέρασμα, πὼς «Περίεργον δ' εἶναι, ὅτι ἀμφότερα τὰ ποιήματα, καίπερ ὄντα ὅλως ἀνεξάρτητ' ἀλλήλων, ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά»[1]. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ οἱ δυὸ Μονωδίες ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα δὲ μπορεῖ νάναι κι ἀνεξάρτητες ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ μάλιστα «ὅλως». Ἴσα-ἴσα ποὺ αὐτὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ πιστέψουμε πὼς οἱ Μονωδίες ἢ ἀντλοῦν ἀπ' τὴν ἴδια πηγή, ἢ ἡ μιὰ ἀντιγράφει τὴν ἄλλη. Ἀλλά, μιὰ καὶ ἡ δεύτερη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη καὶ παίρνει ἀπ' αὐτή, ὅπως εἴδαμε, τόσα στοιχεῖα, ἡ πρώτη ὑπόθεση πέφτει ἀμέσως ἀπὸ μόνη της.

Συνεχίζοντας παρακάτω ὁ Λάμπρος λέγει πὼς «...ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῆ ὅτι τὰ δυὸ ταῦτα στιχουργήματα ἐγράφησαν οἱονεὶ ἐξ ὑποδείγματος καθ' ἑνιαίας ὑποθήκας καὶ ὁδηγίας διδασκάλου τινὸς ὑπὸ μαθητῶν αὐτοῦ περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδαζόντων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ δοὺς τὴν ἐντολὴν τῆς συντάξεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Θεσσαλονικεὺς Θεόδωρος ὁ Γαζής, ὅστις ἄλλως ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς γενετείρας ἀπῆλθεν ἀλγῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν»[2].

Δὲν νομίζω ὅμως πώς, ἐπειδὴ ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρέπει νάναι καὶ Θεσσαλονικιός αὐτὸς ποὺ διηγήθηκε τὸ περιστατικὸ στὸ συνθέτη τους. Τὴν ἐποχὴ αὐτή, ὅπως ξέρουμε, στὴ Θεσσαλονίκη ἤτανε κι ἄλλοι ξένοι, καὶ προπάντων Βενετσιάνοι, στρατιωτικοὶ καὶ ἔμποροι, ποὺ εἶδαν τὴν ἅλωση καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ τοῦ τὴ διηγηθοῦν. Ἔτσι ὅμως πέφτει καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Λάμπρου πὼς γιὰ τὶς Μονωδίες δασκάλεψε τοὺς συνθέτες τους ὁ Θεόδωρος Γαζής. Γιατί, ἂν τοὺς δασκάλευε αὐτός, θὰ πρέπη τὸ λιγότερο καὶ οἱ δυὸ Μονωδίες νὰ εἶχαν τὸν ἴδιο ἱστορικὸ σκελετό, ἀφοῦ πρόσφερε καὶ στοὺς δυὸ τὸ ἴδιο ἱστορικὸ ὑλικό. Ἔπρεπε ὅμως τότε νὰ εἶναι ἀκόμα ὅμοια καὶ κάποια ἰδιαίτερα στιγμιότυπα ἀπ' τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ μπορεῖ βέβαια νὰ μὴν τὰ σημείωσε στὸ Χρονικό του ὁ Ἀναγνώστης, ἤτανε ὅμως ζωντανὰ βιώματα τοῦ Γαζῆ. Ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως δέχεται ὁ Λάμπρος, ὁ Γαζὴς ἔφυγε[3] ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη σὰν πέρασαν μερικὰ χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἅλωσή της, θὰ πῆ πὼς ἔζησε ὅλες τὶς δραματικὲς φάσεις, ποὺ πῆρε ἡ ἅλωσή της καὶ ἡ κατοπινή της κατάντια. Θάπρεπε λοιπὸν νὰ εἶχε διηγηθῆ στοὺς συνθέτες μας καὶ κάποια

1. Λ ά μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.
2. Λ ά μ π ρ ο υ, ἔ.ἀ., 5 (1908), ο. 369.
3. A. G e r c k e, Theodoros Gazes, «Fertschrift der Universität Greifswald», Greifswald 1903. Εἶναι ἡ πιὸ ὁλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὸ Γαζή, ποὺ ἔχουμε ἴσαμε σήμερα.

χαρακτηριστικὰ καθέκαστα, ποὺ ὡστόσο δὲ συναντοῦμε στὶς Μονωδίες, γιατὶ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὸ Γαζή. Ἔτσι κι αὐτὴ ἡ ὑπόθεση εἶναι ἀποτυχημένη. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε πὼς τὰ κοινὰ σημεῖα ἔχουν τὴν αἰτία τους πρῶτα στὸ γεγονὸς πὼς ἡ δεύτερη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη κι ὕστερα στὸ κοινό τους θέμα.

Ἂς δεχτοῦμε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή, πὼς ὁ Γαζὴς ἔδωσε τὴν ἱστορικὴ βάση στοὺς συνθέτες μας, γιατὶ τάχα τοὺς εἶχε μαθητές. Τότε πῶς θὰ ἐξηγήσουμε τὰ κοινὰ μυθολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, τὶς παρομοιώσεις, τὸν κοινὸ λεξικὸ θησαυρὸ καὶ τὴν κοινὴ τεχνοτροπία τους, ἀφοῦ ὁ καθένας ἐργάστηκε χωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα; Γιατὶ οἱ δυὸ συνθέτες διαφέρουν μεταξύ τους καὶ στὶς πνευματικές τους ἱκανότητες καὶ στὴν ἀρχαιομάθειά τους.

Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε πὼς πρῶτα ἔγραψαν τὴ Μονωδία, ποὺ ἔρχεται δεύτερη στὴ σειρὰ τοῦ Λάμπρου (πρώτη ἐδῶ) καὶ μὲ βάση αὐτὴ ἔγραψαν τὴν ἄλλη (πρώτη στὴ σειρὰ τοῦ Λάμπρου, δεύτερη ἐδῶ).

5. Νέα στοιχεῖα. Κοντὰ ὡστόσο σ' ὅλα τὰ γενικὰ γιὰ τὴν ἅλωση, ὁ συνθέτης της προσφέρει καὶ δυὸ καινούρια στοιχεῖα: α) πὼς οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν ἕξι χιλιάδες (6.000) Θεσσαλονικιοὺς (στ. 179-180). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὑπερβολικός. Τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μιλάει γιὰ ἑφτὰ χιλιάδες (7.000)[1] σκλάβους, ἀλλὰ δὲ μιλάει γιὰ σφαγή, ὅπως δὲ μιλάει καὶ ἡ βενετσιάνικη ἔκθεση. Σημειώνει μονάχα πὼς οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν ὅποιο σκλάβο δὲ μποροῦσε νὰ περπατήση[2]. Γιατὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνδιαφέρονταν περισσότερο νὰ πάρουν σκλάβους καὶ νὰ διαγουμίσουν τὴν πολιτεία, ποὺ ἤτανε ξακουστὴ γιὰ τὰ πλούτη της, παρὰ νὰ σφάξουν[3]. β) Ἕνα ἄλλο στοιχεῖο του ἔπειτα εἶναι πὼς τάχα ὁ σουλτάνος Μουρὰτ ἔκαψε τὴ Θεσσαλονίκη (στ. 103). Ἀλλὰ κι αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό, γιατὶ κανένα ἄλλο κείμενο δὲ δίνει μιὰ τέτοια πληροφορία, μὰ οὔτε καὶ ἡ κατοπινὴ μορφὴ τῆς πολιτείας τὸ μαρτυράει. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη βεβαιώνει πὼς ὁ Μουρὰτ ὅρισε ἐπιτροπή, ποὺ νὰ καταγράψη ἕναἕνα τὰ σπίτια, γιὰ νὰ τὰ μοιράση στοὺς Τούρκους, ποὺ ἔφερε ἀπ' τὰ Γιανιτσὰ ἢ στοὺς Θεσσαλονικιούς, ποὺ ξαγόρασαν ὅπως-ὅπως τὴ λευτεριά τους

1. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Μονωδία ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσαγωγὴ - κείμενο - μετάφραση - σχόλια Γιάννη Τσάρα, Θεσσαλονίκη 1958 (στὴ συνέχεια Ἀναγνώστης) σ. 42, 11-12.

2. Ἀναγνώστης, ἔ.ἀ., 42, 29-32

3. Ἐξάλλου, ὅταν πῆγε στὴ Βενετιὰ ἡ δεύτερη πρεσβεία τῆς Κοινότητας τῆς Θεσσαλονίκης (Ἰούλιος τοῦ 1429) γιὰ νὰ κάμη τὰ παράπονά της στὸ Δόγη, ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Θεσσαλονίκης, πὼς «οἱ ἰδικοί μας ἔμειναν τόοοι λίγοι» (Μέρτζιου, ἔ.ἀ., σ. 75).

καὶ ξαναγύρισαν στὴ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ τὰ καλύτερα σπίτια καὶ τὰ μοναστήρια τὰ χάρισε στοὺς δικούς του καὶ στοὺς ἀξιωματούχους του[1].

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γνώμη τοῦ Λάμπρου πὼς «πρῶτος στιχουργὸς (δηλαδὴ ὁ δεύτερος ἐδῶ) ὁ ποιήσας τὴν ἐν τῷ κώδικι τοῦ Καΐρου περιλαμβανομένην μονῳδίαν, ὅστις φαίνεται ἢ ἐξ αὐτοψίας πολλὰ γιγνώσκων ἢ ἐξ ἀκοῆς πολλὰ περὶ αὐτῆς μαθών»[2], δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Ὁ συνθέτης μας οὔτε εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, οὔτε ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά του γι' αὐτὴ ἀπὸ ἄλλους ποὺ τὴν εἶδαν. Γιατί, ἂν ἔβλεπε μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὸ περιστατικό, θ' ἀκολουθοῦσε ἴσως διαφορετικὸ δρόμο στὴ διήγησή του, θὰ ἔδινε στοιχεῖα, ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ ξέρη ὁ Ἀναγνώστης κι ὁπωσδήποτε θάγραφε ἀμέσως τὰ πρῶτα χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἅλωση τὴ Μονωδία του, δίχως νὰ περιμένη νὰ κυκλοφορήση πρῶτα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη κι ὕστερα νὰ γράψη αὐτός, γιὰ νὰ τὸ ἀκολουθήση, ὅσο κι ἂν τὸ ἐνδιαφέρον του, γράφοντας τὴ Μονωδία του, δὲν ἦταν ἱστορικό. Γιὰ τὸ συνθέτη μας ἐξάλλου ἡ ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι μονάχα ἡ ἀφορμή, γιὰ νὰ συνθέση ἕνα θρῆνο πάνω στὸ ὁμηρικὸ μέτρο κι ἂν μποροῦσε φυσικὰ καὶ στὴν ὁμηρικὴ διάλεχτο. Αὐτὸ θέλουν νὰ βεβαιώσουν καὶ τὸ ἄφθονο μυθολογικὸ καὶ εἰδωλολατρικὸ στοιχεῖο, τὰ συχνὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, ἡ σύγκριση τῆς συμφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὲς ἄλλων πολιτειῶν σὲ παλιότερες ἐποχές, τὰ λογῆς-λογῆς σχήματα λόγου, ποὺ ὅλα μαζὶ πιάνουν ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ κειμένου, γενικότερα ὁ ποιητικὸς τρόπος στὴ σύνθεση, δίχως κανένα εἰδικὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Κι ὅλ' αὐτά, γιατὶ ὁ συνθέτης κάνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄσκηση θεματογραφική.

6. Χρονολόγηση τῆς Μονωδίας. Πότε γράφει ὁ συνθέτης τὴ Μονωδία του, δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε, γιατὶ κανένα σημάδι οὔτε ἐξωτερικὸ οὔτε ἐσωτερικὸ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ συμπεράνουμε κάτι. Τὰ μυθολογικὰ ὅμως καὶ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ συνθέτης, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοποθετήσουμε τὴ Μονωδία σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὴν Ἰταλία[3] καὶ μάλιστα στὴ Βενετία.

Ἂν τώρα θυμηθοῦμε πὼς ὁ συνθέτης μιλάει γιὰ τοὺς Βενετσιάνους μὲ συμπάθεια καὶ θαυμασμὸ (στ. 248-275), σημαίνει πὼς αὐτὸς ζεῖ στὴ Βενετιὰ κι ἐκεῖ συνθέτει τὴ Μονωδία του. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο· πὼς πολλοὶ Ἕλ-

---

1. Ἀναγνώστης, ἔ.ἀ., 60, 16-62, 4.
2. Λάμπρος, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 371.
3. Ἀπ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1961, σ. 310-329 καὶ 334-338, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Κ. Γιαννακοπούλου, Ἕλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν, Μετάφραση Γ. Χ. Πατρινέλη, Ἀθῆναι 1965, προπάντων σ. 23-72.

ληνες λόγιοι, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ προπάντων ὕστερ' ἀπ' τὴν ἅλωση τῆς Πόλης (1453), ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν στάση ἀπέναντι στοὺς καθολικοὺς καὶ νὰ πιστεύουν πὼς θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ τοὺς βοηθήσουν γιὰ ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγό.

Ἔχοντας λοιπὸν ὑπόψη αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτη καὶ τὸ γεγονὸς πὼς μεταχειρίστηκε τὸ διασκευασμένο κείμενο τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἀναγνώστη, πού, ὅπως ξέρουμε[1], κυκλοφόρησε ὕστερ' ἀπ' τὰ 1453, δὲ θάμαστε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἂν τοποθετήσουμε τὴ Μονωδία πρὸς τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰώνα.

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν οἱ Μονωδίες μας οὔτε σὰν ἱστορικὰ κείμενα ἔχουν ἀξία, γιατὶ δὲν προσφέρουν τίποτε γιὰ τὴν τελευταία ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, μὰ οὔτε καὶ σὰν λογοτεχνικά, μ' ὅλη τὴν παράλληλη πρόθεση τῶν συνθετῶν τους. Σὰν κείμενα φιλολογικὰ ὡστόσο ἔχουν τὴν ἀξία τους καὶ χωρὶς ἄλλο ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, ποὺ θὰ θελήση ν' ἀσχοληθῆ μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Γένους μας τὴν ἐποχὴ αὐτή, θὰ χρειαστῆ νὰ τὶς προσέξη καὶ νὰ τὶς μελετήση.

Γι' αὐτὸ καὶ θὰ κλείσω τὸ συμπέρασμα μὲ μιὰ πολὺ σοφὴ παρατήρηση τοῦ καθηγητῆ Γιάννη Κακριδῆ γιὰ τὸ βυζαντινὸ καὶ τὸ μεταβυζαντινὸ ἐπίγραμμα. Μονάχα ποὺ θάθελα νὰ προσθέσω πὼς τὴν παρατήρηση αὐτὴ πρέπει νὰ τὴ γενικέψουμε καὶ νὰ τὴν κάμωμε αἴτημα γιὰ ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἢ τὰ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ἔμμετρα καὶ πεζά, ὅσο κι ἂν οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς συχνὰ ἀντιγράφουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Γιατὶ ὁ καθένας τους, κι ἀντιγράφοντας ἀκόμα, πάντα προσφέρει κάτι δικό του. «Ἡ δημοσίευσή τους», παρατηρεῖ λοιπὸν ὁ καθηγητὴς Κακριδής, «ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, γιατὶ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ βαθμὸ τῆς παιδείας τῶν λογίων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τῆς τουρκοκρατίας, ἀκόμα ν' ἀνιχνεύσουμε τὶς πηγὲς καὶ γενικὰ τὰ ἀναγνώσματά τους»[2].

II. ΟΙ ΜΟΝΩΔΙΕΣ[3]

Α'. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ὦ πόποι, ἦ θαῦμα μέγα οἷς ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι
ἄστυ γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνομενάων

1. Ἀναγνώστης, σ. ιζ'-ιη'.
2. Ι. Θ. Κακριδής, Ποικίλα Ἑλληνικά, «Ἑλληνικά», 20 (1967), σ. 151, ἀριθ. 18,
3. Τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 5 (1908), σ.382-390.

οἷόν τ᾽ ἤδη γ᾽ Εὐρώπης τε μέγ᾽ Ἀσιάτιδος
γαίης κάρτα πελώριον οὔθ᾽ ἕτερον τοιόνδε·
οὐ μὴν αὖθις δ᾽ ἔσσεται ἀγλαὸν οἷον κάλλος 5
μεσσηγὺς ἠπείρου τ᾽ ἀμφιτρίτης ἁλός·
χωρὶς τὴν πρώτην μετέπειτ᾽ αὖθις Ῥώμην τε
οὔ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ᾽ Ὁμήρου
γλῶττ᾽ ἐξαρκείη πρὸς τοίαν πηγαίαν τε,
ῥείθροις γὰρ εἰκυῖαν, Ὠκεανοῖο δακρύων. 10
Ἄστυ Φιλίππου οὔκουν γ᾽ ὑπέστη πάρος
θᾶτερον ἴσην τε πτῶσιν· ἑάλω γάρ τοι πάνυ
ἄγαλμα θ᾽ ἑσταὸς πάντοσ᾽ ἐνιδρυμένον γε
οὐ μετρίοις ὥραις σφι δ᾽ αὖτ᾽ ἀγλαΐαις·
αὐτὰρ ἔξωθεν πηγαὶ Νυμφάων εἴσω 15
χωρέουσι πανταχόσε· τῇ δὲ κλύζουσί περ
ὑψηλαῖς δὴ νάουσ᾽ ὀρέων κάρησιν αὗται,
πόρρωθεν δ᾽ αἵης μεσσηγύς τοι πέτροισι
λιθοτόμων γὰρ ἤδη, οὔτι μικρὸν τ᾽ ἔργον·
τέχνην αὐτὰρ ἀποκρύπτων χωρὶς πηγάων 20
πᾶσαν ναμάτων τῇδ᾽ ἐκβλυζόντων πάντη
νεκταρῶδες μὴν ἥδιστον κάλλιστόν τε.
Ὄφρα γοῦν ἀνωτάτω δυνάμεις ἦσαν,
ἀριστεὺς δ᾽ ὅ γε θεῖος μύστης φρουρὸς ταύτῃ,
τόφρα πτολίεθρον ἄρρηκτον ἠδ᾽ εἱστήκει 25
πρὶν μηδαμῶς πάνδεινον τοῖον κινηθείη·
οἷον δ᾽ ἄρα γε ἀποίσει τὴν πτῶσιν ρεῖα.
Οὗτοι μὴν δεδικυῖα πάρος δ᾽ ὑπὲρ αὐτῆς ἔσχε
φ. 3β πάνθ᾽ ὑψηλὴν καρτερὰν ἐοῦσαν αὐτοῦ χεῖρα·
πρόσθεν μέντοι γε σμῆνος βαρβάρων ἤδη 30
οὔ τι μέτριον ταύτῃ συρρεῦσαν ἥλω
εἶπε κέ τις δ᾽ αὖ τηνικαῦτα· Ὦ πόποι τί δε,
οὐ πλήθη μερόπων τ᾽ ἐχθαίρῃ ἀμπλακιῶν·
ταύτῃ τοι θεῖον δ᾽ ἄρ᾽ ἡμέας λιπὼν γ᾽ ὄντως;
τηνικάδ᾽ ἦν ἐλπέειν κείνων τε κλῆσιν αὖθις· 35
ἑαλωκυῖά περ ἥδ᾽ ἐοῦσα πάγχυ κατὰ κράτος
νῦν ἥκιστ᾽ ἄρα τοιόν γε δίδωσιν ἔλπειν.
Πεπλήρωκε γὰρ αὐτὴ ἀμφ᾽ αὐτὴν ὀφίων τε,
ἔθνεα δ᾽ οὔ τι φορητὰ μακάρεσσιν ἤδη
ἡρώων δὴ δώματ᾽ Ὀλυμπίοι᾽ ἐχόντων ταυτί· 40
τοῖσι μὲν γὰρ αἰεὶ διεχθαίρουσι γνώμῃ.
Τίς μὴ λίθος γ᾽ εἴη ὁράαν οὐ θρηνήσει

τοῖά γε γιγνόμενα ἐνὶ ἄστει οἷόν τ' οὐδὲν
θάτερον ὡς ἔναγχος διηλέχθην αὐτοῦ γε·
ἤτοι μὲν ὅδ' ἀπαχθεὶς οἰκιστῶν πόρρω που 45
ὥσπερ ἐν λαβυρίνθῳ ἔξοδον ἀπείργονται
οἵδ' οἱ προώλεις πανώλεις τέ γε, ὁποῖοι ἄλων
τόξῳ καὶ δόρυ ληφθέντες δ' ἄρ' ἐν ἀλλοδαπῇ·
θάτεροι δ' ἔργον ἁλός τ' ἀμφιτρίτης ἥκιστα
καθεκτόν περ ταύτῃ τοι κακοῦντες κόλπῳ, 50
ὥστ' ἔργον σφίσι τόδε νύκτωρ ἠδ' ἤματι·
ἄλλος δ' αὖ κώνιον πῶρε θυμὸν ἐξεῖλε.
Ὡς δ' ὅτε τις λέων ἠὲ σκύμνων κάρτος οὔ τι
μέτριον ἀνυπόστατον ἔχων γούνατ' ἄρ' ῥεῖα
ποιμνίοιό γ' ὑπερπηδήσας εἴσω ὅιοις 55
τείχεά τοι οὔπω γε παρεόντων ποιμενικῶν τε
τὰ μέντοι δηιὼν ἠὲ θάτερα θείη κύκλῳ
φ. 4α οἷοι σταθμοῖσιν ἔστιν ἅ δὴ κεραΐζων
ἠδὲ γ' ἐπωμάδιον ἀείρων ὑψοῦ κάρη
κυδιόων τε φέρων παλινοστήσας ἀπέδρα· 60
σκύλακες μέντοι θείουσί τε τάχεϊ πολλῷ
κατόπι, τῷ δ' οὔπω ἔσχ' ὑποτρέσσαι οὔτε
μὴν ἀναδῦναι· ὥς οἵδ' ἔθνεα μέγα κάρτα
θνητῶν τῇδ' ἀναίδην καίτοι σφέας αὐτούς γε
οὔτι μὲν βίῃ τ' ἄστυ γ' ἑκόντι σφίσι δόντες. 65
Ὦ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι θεῖον
οἷ' ἄττα ῥέεθρα εὐρεῖος δ' αὖ ποταμεῖο
στηλῶν εἴσω γ' Ἡρακλέους τυγχάνει πάντα,
ἠδὲ περικλείει μὴν εἶδός τ' ἄψογον ἤδη
καὶ μὴ τοιάδε φάος μέντοι ἠελίοιο 70
ἀνίσχων Ἠοῖ λιπὼν αὐτὰρ κύτος ἁλός·
θείη γὰρ ὕπερ ἡμέας κάρησιν Ὀλύμποιο·
παιδιὰ μέντοι σικελικὸν πάθος Ἀθήνησι
καίπερ· ὥς πάντη στρατὸς τοῖος διαφθαρείη.
Οὔ τις ὁρόων τοιάδε δύναιτ' ἂν ὀφέλλειν κεῖνα· 75
οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἡ λύρα τραγῳδείη ταυτί·
μήτε Θάμυρις δ' ἄρ' ἐξαρκείη πένθους γε.
Παιδιὰ νύ τις ἐνὶ στρατῷ Θηβαίων ἄρδην
ἐκτριβέντων, καίπερ ἐόντων ἀριστήων·
πυλάων μέντ' ἀσφαλεῖ πέρι ἐμβεβαῶτες 80
κάρτος τ' ἐθνέων ἀπείρων ἔξωθεν δ' ἵνα
χάρακά τε φερόντων ἀγχί που τείχε' ἱστᾶσιν·

δεῖμος δ' ἄρ' ἐνὶ στήθεσιν ᾕρει τοὺς τ' ἐόντας γε
εἴσω πτυχῶν τε πτολίεθρον πραπίδεσσι.
Μηχανή τις αὐτὰρ οὔτ' ἔην μάχης τοίας· 85
φ. 4β κείνων μὲν γὰρ οὐδαμῶς τροφέων ἀπορούντων
οἳ δέ γε πώμαλ' ὁμοίως ἀτὰρ ἔσχον, τάων
ἐντός γε ᾧκουν, οὕνεκα βῆ δ' ἰέναι συμμάχους
κτεάνων σφίσι μεγάρων πάντ' ἄπιστον ἔθνος
θυμέων αἰεὶ μεμαώτων τριήρεσσι βίῃ 90
θεοῖο γε δόξαν μακάρων αἰειγενετάων
ἔμπης ἀνάγκη πεῖσαι δ' ἄκων ὀτρῦναι,
στείλασθαι λογάδας τε σφῶν ἐν εὐβίᾳ πόλει.
Οὐκ ἦν δ' ἄρα γε ὥστ' ἀναβάλλεσθαι τὸ δρᾶμα.
Κοίρανος ταύτῃ χροῖ δ' ὄρχαμος πρῶτός γε 95
ἄριστος βουληφόρος ἐνὶ σκηπτούχοις πᾶσι
διελέλυτ' ἄρ' οὐκ ἔσκεν, μήτ' αὖθις ὄρπηξ
κασίγνητος Ρωμαίων σκῆπτρα κρατοῦντος·
τὸν θ' ὥρα κάλλει κ' ἰσχύι ἀνὴρ δαήμων
κρείττοσι, δόξαν ὥς, ἀπιέν' αὐτὰρ φρουρέειν ἅμα 100
ἠδὲ καὶ διοικεῖν πολίων ἀρίστην τήνδε.
Εἴθε κε μὴν τοῦργον μετὰ πείρας εἰληλούθει·
ἄρτι δ' εἱστήκει πτολίεθρον ἀρραγὲς πάνυ·
δαίμων δ' ἄρα τις βασκήνας τοῦτό γε ῥίψας·
νόον μέντοι γε παρέοντ' οὔτι ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν· 105
ἀβελτηρία τε βίοιο παραιρεῖτ' αὖθις·
ἡμεδαπῶν δ' ἄρα μερόπων αὐτοῦ φυέντων
δίκη θ' ὑπερορία νήσων ἠδὲ ἠπείρων.
Ἄπολις οὖν φερέοικος πάτρης οἰκείας τε.
Πάρος μέντοι Φιλίπποιο παρὰ θ' ἁλωκῶσι· 110
κακῶς δ' ἄρα γε πράξασιν Ὀλυνθίοις τε
αὖθις πάλιν δείλαιοι Φωκαεῖς οὔ τι
μέτριον τοῖσι· καὶ μὴν τοῦτό γε μάλα γνοίη
φ. 5α μὴ τήνδ' ἔσσεταί τις ἐς τὰ πρόσθεν πρεσβήια,
ὅς ῥα μᾶλλον ἐτήτυμόν τε σκοπέων τῶν ἤδη. 115
Χρήσαιτο δ' ἂν τις τέκμαρσι πάρος γε νήσοισι·
ἠδ' ἠπείροισι τάων οὐδὲν ἄμμιν νοστήσας·
ὅς δὴ πείσυνος ῥεῖα μάλα γ' ἕξειν ἠδὲ σχήσειν
εἴως τερμάτων ἀλλότρια οὐκ οἶδ' ἄρα
φρεσσὶν ἑοῖσιν ὅδε πρὸ ὥρας τάχα ῥοήσει, 120
μὴ εἰδὼς ἴσα κ' ἠρινοῖς ἄνθεσσί τε
ταῦτ' ἄρα γε παραιρεῖται κάλλεϊ κρήνων

βάθρων μὲν πάροιθεν Σμύρνης διασεισθείσης·
ἀλλ' οὔπω γε βασιλεῦσι κοιράνοις λῆθε,
πᾶσαν αὐτὰρ Ἀντωνίνου Μάρκου τήνδε 125
ὥσπερ ἔην τὸ πρὶν ἀκαρεὶ καταστάντος,
καίτοι δεισιδαιμονίᾳ περ ἐμπλαχθέντος γε·
ἤγειρε κλέος δ' ἄρα αἶψ' ὅ γ' ὅμως ὡς πάρος
ἄμφω λαὸν δ' ἀγείρας ἀμύμων ἐνῆκε.
Τείχεα μέντοι Σεμιράμιδος Βαβυλωνίων 130
ἥκιστα μιμητὰ γ' ἔξοχ' ἀποκρύπτων πρόσθεν
Κύρου βασιλέως Περσῶν ἑαλωκότα Μήδου
ἠμὲν σκηπτούχου Δαρείου τηρηθέντος
καὶ ἐόντων ὡς μάλιστά περ μὴ βλαφθέντος
ἔθνεος παντὸς κοιράνων ἄγαν πολεμίων. 135
Ἄμμιν γὰρ πόλεως εὖ ναιομένης Θετταλῶν
ὥσπερ ἁπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων τε.
Ὥς ὑπερήλασε κακῶς πράττων· θεοῖο δ' ἄρα
τήνδ' ὥστ' ἐκπέρασαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος·
λεὼς γὰρ ὠλέκητ' ἀναίδην ἀχνύμενος ἤδη· 140
πῖπτον δὴ νεῶν κάλλε' οἷδ' ἑοῖς ὀφθαλμοῖσιν
φ. 5β κοπτόμενοί γε ὀρόωντες σφίσιν αὐτοὺς ἀτάρ·
ἥν ζωὴν ἔχειν εἰκάζοντες ἀβίωτον
νήπια τέκνα φίλα σφέων ἀλόχοις σὺν ἅμα
ἔκ τε μεγάρων ἠδέ γε πάτρης πόρρω τούσδε 145
λυγρῶς ἐξοστρακισθῆναι φίλον γε ἦτορ
ἀχνυμένους· ὡς ὤφελλον ἄρα ὅν θυμὸν αὐτοῦ
πρὶν ἰδέσθαι ἀλεγεινὸν θέαμα κυδάλιμον κῆρ
ἐκλιπεῖν, Ἀΐδαο πυλάων μᾶλλον δ' οἰκεῖν.
Πολλὸν μέντοι στρατὸν ξυναείρας πάλαι 150
ὄρχαμός τε Βαβυλωνίων Ἀθήνησι
Ξέρξης Δαρειογενής· ὥς γὰρ ὤρσε τὸ φίλον
ἦτορ πᾶσαν ἐπ' αἶαν ἄρδην Ἑλλάδος τ' ἐκπέρσαι,
ὅς τοι μήδεα πυκινὰ δ' ἥκιστά τε Ἀθήνῃ
θυμὸν ἐνῆκ'· ἐπιὼν δ' ἄρα τριήρεσσι πόντον 155
Αἰγαῖόν τε σχεδὸν ἀποκρύπτων δὴ πάντα
ἄστυ μὲν φθίνων ἀφειδῶς ἠδὲ καὶ κώμῃσι.
Δίκη γὰρ οὐ μέλλεν ἐᾶν ποιεῖν τοιάδε,
ἀλλὰ τάχος γ' ὡς εἶχε μετίει τόνδ' ἀξίως·
μὴ ἐμβὰς ὕπερ οἱ δ' ὄφρα γε γνοίη μάλα 160
ἑσταῶτα καλῶς, τόν γε δὴ ἄφν' ἐκπέρσαντα
τούς τε ὅρους οὕς πρὶν ἔσχ' ἐς νομὸν ἐν δίκῃ τε

μηδὲ τετῦχθαι ἀγήνωρ ἠδὲ ὑπερφίαλος.
Δειλαίων τ' Ἐρρετριαίων ἀναρπάστων
γιγνομενάων πάντοσ' ἔεργον τὴν ἀλεωρήν. 165
Οὕνεκα ληφθέντων αὐτὰρ ὥς ἐν σαγήνῃ,
πρόσσω δ' ἄρα χωροῦντα Θηβαίων ἤδη
Ἑλλάδος τε πάσης, ἠδὲ Θετταλῶν, Λακώνων
πλήν, ἤ γ' Ἀθήνησι καὶ ἐνίων συμμάχων
φ. 6α τοίδ' ἀολλέεες χωρὶς φιλτάτων νηπίων 170
καὶ ἀργῶν ἄλλων μὴ δυναμενάων τῇ τε
αἰνῇ ναυμαχί' ἀρρωγεῖν τάων πάντων
ἐξέθεντ' ἐν Τροιζῆνι, αὐτὰρ οἶδ' ἐπόρουσαν
πρὸς κοιράνῳ δὴ συμβαλλεῖν Σαλαμῖνι.
Πρησθέντων μέντοι μεγάρων τειχέων τ' ἀρραγῶν 175
βίην χαλκοχιτώνων μὴ δονέεσθαι πάντη
μοχλευθέντων πυρὶ τ' αἴθοπι ἠδὲ πτώσει·
τοῖσι δ' ἄρα τὸν βάρβαρον συμβαλόντ' ἄμφω
τράπετ' ἔνθεν παλίνορσος εἰς φόβον κάρτ' αἰσχύνῃ·
τῇ δ' ἔστη τρόπαιον Ἕλλησιν ἅμα γ' ἐκ πολεμίων. 180
Τραπέντων δ' ἤδη τάων κατὰ φυγὴν κράτος
δυνήθη μόγις οὐ πολάων μέτα θάτερον, αὐτοῦ
ἄρδην λιπόντος ἀρχοῦ, ἠφανίσθη θ' ἅπαν,
ὥς γ' Ἀθηναῖοι ἐκ πάτρης ἧσσον ἔλοντο.
Τὺ δ', ὦ δειλαία πασῶν πολίων, μήτε σαυτὴν 185
οὔθ' ἕτερον δύνασθ' ἀμύνειν ὥρᾳ γε μάχης,
προὔθηκας ἀτὰρ πολεμίοις σαυτήν. Ὦ μοι
θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ θαλάττης
πάντα μὴν ἀποκρύψας κάλλεϊ πάντα γε πτώσει.
Ὦ μήκιστα κακίστων ἰδὼν ἑοῖς ὄσσε 190
πάντοσε κειρομένη τὸν ἴδιον δ' ὤμοι κόσμον.
Ὦ κύκλος τειρέων, πῶς δ' ἄρ' ἔτλης τοιάδε
σοῖς ὀφθαλμοῖς ὁράαν, Πληιάδες Ὑάδες τε
ἠδὲ καὶ Ὠρίωνος φαεινὸν πᾶσί γε φάος;
Ὦ Ἠελίοιο κροκόπεπλον φέγγος· Σελήνης 195
αὐτὰρ ἐνύχιον θ' ἅρμα· πῶς γὰρ δυνήσθην
ἀνύσαι ὅν πόρον τοῦ τ' Ὀλυμπίοιο ἠδὲ χάους·
γαίης δὲ πλάτος Ὠκεανοῖό τε ῥέεθρα ὄντι
φ. 6β λείψαντες σφέων βάθρων ἠδὲ θεμέθλων δύντε.
Ὦ νήσων τε καὶ ἠπείρων ἔθνεά τοι πολλὸν 200
ἀπείρων, ἠέρα ἐσσάμενοι παρειάων
ἁπαλάων πάττοντες κόνιν κάραισί τε,

αἵ τ' αὐτὰρ ἄλοχοι καρηκομόωσαι τῇδε
θαλάμοισι κάδμεναι τανύπεπλοι· ἦσι
δ' ἄρ' ἀγλαέσσι τε κόμῃσι σφίσι ξένουσαι. 205
Ὦ νεῶν κάλλη οἰκεῖος κόσμος πτολιέθρου
καὶ Μουσῶν παντοίων ἄρα γε ταύτῃ κύκλος
καὶ ἀρητήρων πληθὺς οὐκ ἄτιμος εἶσι.
Ὦ δικῶν τε θρόνων καὶ ψήφων ἀρίστων τε
κρείττων ἢ Ραδαμάνθυος, ἠδέ γε καὶ Σώλωνος, 210
οὕς μάλιστ' ἐπιφημίζουσιν Ἕλληνές τε
ἔν τε σοφίᾳ καὶ δίκῃ. Ὕθλος ὁ Μίνως ἐκεῖνος
ἠδὲ Λυκοῦργός τ' εὔχός θ' ἅμα τοῖς Λάκωσι
καὶ κῦδος τοῖσιν οὐ μέτριον τῷδ' ἄρα.
Νῦν αὖθις ὥρα βοστρύχους σφετέρους ἐκτίλλειν 215
ἠδ' ἔξωθεν εἰσκαλέειν πρὸς θ' ἑὸν θρῆνον τούσδε.
Καὶ γὰρ λεὼς σὸς πάγχυ πλὴν ἐνίων ἀτίμων
ἐξέλιπ' εἰς τέλος, νῦν δ' ἤματι μέντοι ἐνὶ οἴκῳ
πυλάων πάντοσε ἠὲ προθύρων ἀσφαλῶς τε
τῶνδε κεκλεισμενάων τοὺς τ' ἔνδοθεν αἰεὶ κλάειν, 220
αὐτὰρ ἐν νυξὶν κωκυτῶν σμερδαλέων τ' ἴειν
ἐσσαμένους ἠέρα καλέειν ὧδ' ἀπαλλαγήν.
Ὥρα δή σοι φύσιν ζητεῖν ἀλλάξασθαι
ἥν πρώιον ἔσχες ἄρα, ὡς παῖδές θ' Ἑλλήνων
ἐννέπουσι· τὰς μένθ' Ἡλιάδας αἰγείρου 225
τὸν τ' ἀδελφεὸν ὅν ἀλλάξασθαι φύσιν φασὶν
Ἀλκυώνην δ' ἄρα γε ὄρνιν τήνδε γενέσθαι.

Β'. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

(διὰ στίχων ἡρωικῶν)

Ὤμοι γε πώποτε γιγνομένων ἱερόν τε καὶ θεῖον
χρῆμ' ἁπάσης Εὐρώπης χάριεν ἠδὲ πρῶτον
ἅμα καὶ κάλλιστον μετὰ τὴν πρωτίστην πόλιν.
Ποῖος δ' ἄρ' ἱκανὸς γένοιτο θρῆνος πενθῆσαι
ἄληστον πάθος ἧκον ἐπ' αἶαν τηλικοῦτον; 5
Ὀρφέως ἥττηνται μουσικοῦ Θαμύριδός τε
λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμονος Λεσβαίου.
Φιλίππειο μὲν ἄστυ γε Μακεδόνος θ' ἑάλω, φεῦ,
βαρβάρων ὕπο λίην ἐχθίστων πολεμίων·

δυσμενέων θειοστυγῶν ἔργον γίνεθ' ἥδε. 10
Καλύπτεις μέντοι μεγέθει πάθεος ἧς πρότερόν τε
αἵ θ' ὥρ' εἶδ' ὡς μάλιστ' ἂν ἀτυχήσαντας.
Θήβας φασὶν Ἀλέξανδρον πάντη γ' ἐκπέρσαι·
κρείττον' ἀριθμοῦ λείαν ᾧχετο λαβὼν 'κεῖσε,
τείχεα τῆσδε στρέψε κάτ' ἔλδωρ θυμοῦ ῥέξας· 15
αὐτόθι μὲν χρόα θ' ἅπαντα διώλολε χαλκῷ,
ἐν παρατάξει μάχης ἀλλήλοις συνιέντων.
Παιρετέρω δ' αὖ οὐ προέηκε ξίφος χάρμῃ.
Αὐτὰρ ἐνθάδε διπλοῦν ἀνθ' ὅπλου πόρε ποινὴν
ἡ δειλαία. Ὡς ὄφελόν γε πύλαις Ἀΐδαο 20
κεκρῦφθαι πάντη περικαλλῆ ταύτης κόσμον.
Τίς μὲν ὅσα βλεφάροις χεύει κατὰ δάκρυ· οὐ μὴν
δύνατ' ἀειρομένην φλέβα ἐξάραι κραδίης
τόσσον ὀδυρομένης. Ὦ μήκιστα μηκίστων
φ. 180β ἰδὼν καὶ ἀκούσας πένθος μὲν γ' ἑτάροισι, 25
χάρμα μέγιστον δυσμενέων τε μάλιστα θεοῖο.
Ὦ αὐδὴ λευγαλέη πτερόεσσα τάχιστ' ἐλθοῦσα
πᾶσαν ἐπ' αἶαν Ἴριδος φήμῃ ἁπαναχῇ·
ἀρίζηλον ἐὸν μέντοι ἄστυ γε πάροιθεν
οὕνεκα θνητῶν ἀριπρεπέων λαχόντες 30
ἀνδρῶν ἡρώων σοφίης θύραθεν μάλα
τῆς γ' ἄνωθεν ἐπιούσης ἄμμιν θεοειδοῦς
νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα
βουληθέντα μὲν οὐ χαλεπῶς ὑμνῆσ' ἀξίως.
Αὐτὰρ ἀδύνατον ἑξῆς ἀείδειν αἶνον τούτων· 35
Νῦν προὔκειτ' ἀλεγεινὸν πάντ' ἐσόραμα φευκτὸν
ἰδὼν καὶ ἀκούσας, πένθος μὲν γ' ἑτάροισι
καὶ μὴν ἄξιον πολλῶν δακρύων χεῦμα.
Ἔθνει μέντοι βαρβάρων ὁράαται τῇδε
ἄσεμνα παιανίζοντι, λιγαίνει δ' εὔδαιμον 40
ἦμαρ ἐν ἡμετέρῃσι τύχῃς φάος ἠελίοιο.
Ταῦθ' ὁρόων ἐξ ὕψους οὐκ ἔστραπτ' ἀντίως
τήν τε πορείαν ἡμεροφαὴς πρὸς δυσμάων.
Ἱεριχούντια κάππεσε τείχεα πάν' ἴφθιμα
εὖτ' ἂν Ἰησοῦς ῥεῖθρον Ἰορδάνοιο περᾶται 45
Ἰσραηλίτην λαὸν ἀνίκμοις ποσὶ Ναυῆ
αἱρομένῃς παλάμῃσιν ἔχων, ὑψοῦ θ' ἵστησιν
δυσμενέων τρόπαιον κατ' ἠελίοιο πορείαν

παλίνοστ' εἰργάσατο ὥρῃσιν ἐνὶ μάχῃ.
Τρισὶ δῦναι γὰρ ἤπειγ' ὑψόθεν αὐτὸν κάτα 50
Οὐλυμπίου κάρτος ἀριπρεπέος μάλιστα
φ. 181α ἐκπέρσαι πτολίεθρον τάων πάνυ μεμαώς.
Τάδ' ἐτελείετο πάντα κατὰ μοῖραν ἥρωος·
ἀλλ' ἐνταῦθ' ἅπαν ἀντίον, ὡς οἷμ' εἰληλούθει.
Πάρος μὲν κλέος ἀήττητον Δημητρίου 55
τῆσδε πόλιος ὕπερ πρόμαχον τ' ἦν ἀεὶ βίῃ,
ἀνὰ οὐλαμὸν τ' ἀνδρῶν πολεμίους βάλλον
τεῖχος γ' ὧν ἑτάροισ' ἀπόρθητον πολεμίοις,
αὐτὰρ μάλα κραδίην σείων τῇ φύζῃ.
Τίς δ' ἄρ' ἐπέσχε μιν ὄφρ' ἐλάσει γ' ἐνταῦθα μάλιστα 60
ἔθνε' ἀπειρέσια πολεμίων τηλόθι πάτρης·
ὥς κε τελείως μὴ ἀνάστατον ἄρδην ἔθνος
ἰδέσθ' ὀφθαλμοῖς ἀεικέσι τὸν μάρτυρα
τοσσάτιον καὶ οἷον βαρβαρικῆς ἔργον
χειρός; Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἴσπραξίς τε δικαίη 65
ὧν παπαρῳνήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγγνωστα;
Οὕνεκα πάϊς φίλον πατέρα καὶ πότνια
μήτηρ θύγατρ' ἀγομένην ἐθεώρ' ἀηδῶς·
ἰσχανόωντο μὲν ἀρρήγειν τοῖς ἐς δύναμιν,
χεῖρε δ' αὐτὰρ ἐπείχοντο κλοιοῖσιν ἀλύτοις. 70
Ἀλλ' ὅπερ ἦν ἑξῆς ἄκος ἀγομένοις περιπαθῶς,
τοῦτό γε μάλιστ' ἔδρων κατ' ὀφθαλμῶν δάκρυ
ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ κασιγνήτῳ ἢ φίλ' ἑταίρῳ,
σύμμικτον στοναχαῖς τ' ἔχευον ὁμοίως κρήνῃ.
Τούτων οἱ μὲν Ἀσιάτιδα γαίην ἐλεεινῶς 75
ξύνδυο ἤτοι γε πλείους ὁρόωντο πέδῃσιν
ἀφύκτοις γοερῶς ἵκανον, οἱ δὲ Θρῃκικὸν
φ. 181β κλῖτος παρελέγοντ' ἐς τὰ κύκλῳ πρωτίστως.
Αὐσονίων φιλοχρίστοις ἄνδρεσ' εἰς ὠνὴν
τληπαθεῖς προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα, 80
οὔ τι φορητὸν ἐπαίειν, μήτοι γ' ἰδέσθαι,
ἀνδρῶν, φεῦ, πολιὰς χειρῶν ὑπὸ βαρβαρικῶν
ἑλκομένας ἀτίμως. Τούτων ἀείδεται πάρος
Ναζιραίων τε Θεῷ περὶ ἀνατεθειμενάων τε
πόντιον σμῆνος νηυσὶ πεντήκοντα πρίν, 85
ὡς ἐνέπουσιν οἱ ταυτὶ γράψαντες, πρὸς τρισὶν
ἐξωρμημένοι γαίης Αἰγύπτου Σαρακηνῶν,
τήνδ' ἐπολιόρκουν ἁλὸς ἀτρυγέτοιο κατ' ἦμαρ,

ἥν γε παραστησάμενοί θ᾽ ὡς οὐκ ὤφελον, ὤμοι,
τῶν ἄλλων πρωτίστους διαφερόντως εἰς ἕν 90
συλλεξάμενοι αἱμοβόροι σκύλακές τε πὰρ νηῷ
τριακοσίου θειοτάτου μεγάλ᾽ ἐν μάρτυσι
ἥρωός τε Γεωργίου κοσμήτορος ἀνδρῶν
ἡγεμόνων σκηπτούχων ἠδὲ βασιλείων τε
νηλεὲς ἀκρίτως πάντας κατέπεφνον ἄρδην, 95
ὥς ἐπέτελλ᾽ ἔξαρχος ναῶν, φασί γε, τάων.
Πάντα λεὼν ἐξηνδραποδίσαντο πτολιέθρου
γηραιῶν ἡμὲν νηπυτίως χωρὶς γυναίων·
αὐτὰρ ἡλικίην ὅσ᾽ ἔμελλ᾽ ἐγγυαλίξαι
λύτρ᾽ ἀπειρέσια δήσαντες, κἄτ᾽ ἐνθέντες 100
ναυσὶ γλαφυρῇσι, ἀτὰρ λαῖφος διάραντες,
φίλην ἐς πατρίδα γαίην καθυπενόστουν,
τήν τε πόλιν μέγ᾽ ἄρ᾽ ἅπασαν Ἡφαίστῳ παρέσχον,
φ. 182α γηραιοὺς δ᾽ αὖ, νηπίων πληθὺν νεόλεκτον,
ἔθνεά τοι κλαυθμυρίζοντα οὐκ ἐλέαιρον. 105
Παιανίζοντες πατρίδα γαίην οὗτοί γ᾽ ἐκίχειον.
Ἄστυ γ᾽ ἐνιαυτοὺς διήρκησε δύο ἑφεξῆς
πρὸς τρισὶν εἰκάσιν, ἠδ᾽ αὖθις μιᾷ δεκάδι τε
ἄοικον, ἄπειρον ἐκ μερόπων θέαμα ἀλεγεινόν.
Αἰνὴν ἅλωσιν πολύδακρυν Ἄρηά τοι πάντη 110
βουλομένοις ὁράαν ἦν. Καὶ τάδε μὲν πάροιθεν·
νῦν δ᾽ αὖ πολλῷ διαφέροντα ὅσῳ καὶ χείρω
τῶν προτέρων γεγενημένα ἐξερέω μάλιστα
οὕνεκα θυμοῦ ἀπώλειαν ἐσχάτην τε,
τῆμος ἐπεὶ καὶ πολλοὶ μάρτυρες ἀνεφάνησαν, 115
οὐρανίων τε γερῶν ἀξιωθέντες πάνυ.
Νῦν αὐτὰρ οὐκ ἦν τοῖον καυχήσασθ᾽ οὐδέν.
τίς γε πόρει κεφαλῇ μου ὕδωρ, ὀφθαλμοῖσι
πηγαίην δακρύων ἀένναον Σιὼν
ὥς κε μυρήσοιμ᾽ ἂν ἀξίως πάθεος ἤδη. 120
Ἀειθαλὴς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων τε
βρίθουσα λευγαλέον ἦμαρ πάντ᾽ ἀλέγειν
ἐκτροπιαζομένη αἰεὶ κήδεα λυγρὰ τύχῃ.
Καὶ μὲν ἔην αὐτῆς χάρι᾽ ἅπαν τὸ πλήρωμα
ὡς ῥά ἐνισκῆψάν τ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν θρῃκικοῦ τοι 125
βορραίου πλῆρες νέφος ὀϊστῶν δὴ πυρίνων
ἠδὲ χαλάζης· αὐτὰρ ἀειρόμεν᾽ Ἀδριανοῖο
βασιλῆος ἄπειρον κάλυπτον κάτα γαῖαν

Μακεδονίης· ἄλλῃ μέντοι πορεί' ἐμφαῖνον
φ. 182β ποιεῖσθ'· εἶσι δ' ἄρ' ἀτεχνῶς Φιλίπποιο γ' ἄστει. 130
Τῇδε γὰρ ἔσχε νόον περιβαλεῖν Θετταλῶν τε
πρωτίστην πόλεων ἐξ Ἄγαρ ἔνθα κύκλῳ
λαβὼν καὶ περινοστήσας γόνος ὠκύμωρος
ἐξώλης προόλης τε ἁλὸς γ' εἰς ἅλα στρατῷ,
πάνδεινα βλεμεαίνων, καί μιν οὐκ ἀφέξειν, 135
πρὶν ἂν παραστήσοιτο τήνδε πάροιθεν. Ὥς γὰρ
ᾤετο μύθοισι κεύθειν ἀπατηλοῖσι
βούλευμα δόλ'· ἐπεὶ δ' οὐκ ἤνυε, μῆνιν σφοδρῶς
οἰκουροῦσαν ἔχων, ὥρμαινε βίῃ πρὸς μάχην.
Καὶ μὲν ὀϊστοῖς πυκινοῖς ἔβαλον λοιγὸν εἴσω 140
ᾗ προϊάψειν δεινὸν ἅπαν ἥκιστ' ὀροδούσῃ
κεῖθεν ἰὸν τ' ἔγχριπτόν τ' ἄστεϊ κλίμακας ἔξω
τηλόθεν ἔγγιστα φέρον, ἤριδόν τ' ἐπὶ τείχει,
ἄλλοι δ' ἄποθε βάλλον τοῖσι βέλεσι πλείστοις
παραπλήσι' οὐρανίοις ἄστρασι. Κεφαλῆς 145
ὕπερ ἀὴρ ἅπας ἐπληροῦτο, βιῶν δὲ κλαγγὴ
πλεῖστον ἀειρομένη βρέμεται τόσον ὡς μηδαμῶς
οὐδὲν κλύειν ἄτερον ἀγαυὴν ἑτέροιο.
Αὐτὰρ ἔνδοθεν ἑσταῶτες τοῖσι προμαχῶσιν
ἔμπροσθεν δ' ἐμάχοντ' ἀγηνορίῃ μεγαθύμως, 150
ἀκροβολισμοῖς χρώμενοι καὶ καταπέλταις τισί,
δόρρασιν ἔγχεσί τε κλονέοντες δηρὸν αἰεὶ
ὥς πρωτίστην ἡμέραν ἀλλήλοισι φέροντες
Ἄρην· χεῦντο δ' ἀπειρέσι' αἵματα πολύδακρυν
ἀμφοτέροισιν ὁμοίως. Ἑξῆς τῇ τριτάτῃ 155
εἰσωθοῦντο οἱ μὲν δι' ὀρυγῶν τείχεος ὕπο
ἠγμένοι κύκλῳ, αὐτὰρ ἄλλοθί που βεβαῶτες.
Ὥς σμῆνος μελισάων, ἡνίχ' ὁ γόνος τῶν σίμβλων
ἐκφορέοιτό γ' ἐφεξῆς ἔνδοθεν εἶναι ἀνάγκη
ἐσθίειν ἀλλήλας ἠδὲ μάχεσθαι πλήθει, 160
ὡσαύτως οἵδ' ἐμπίπτοντες ξὺν ἀλλήλοις.
φ. 183α Μάλ' ἐραΐζετο ἀνδρῶν ἡρώων φίλον ἦτορ.
Ἦν δ' ὁράαν πάντη γ' αἱμάτων ἀπείρων χεῦμα,
οἰμωγὰς οὐλομένων ἀντίβιον, αὐτόθι δ' ἠχὴ
Οὐλύμποιο καρήνας ἀειρομέν' αἰθαίρ' ὤρτο 165
νηπυτίων ἀεικέα λοιγὸν σφῶν γοερῶς τε
κλαυθμυριζομέν' ἄορι κασιγνήτους αὐτῶν
γειναμένους πνείοντας ὀλοίσθια ἠδὲ καίρια

πείσεσθαι μελλόντων ἄλλῃ τε γλυκὺ φάος
μητρόων ἀπαῖρον κλοιὸν ἐνὶ δειρῇ φέρον. Ἀτὰρ 170
καὶ ὅν ἐφίλει μάλιστά γε τοκεὺς πάροιθεν
υἱέα τῷ χέρ' ὄπισθε πέδησεν ἀλύτοις δεινῶς
τυπτόμεν' ἐξάγοντος πείρετ' ἀνίῃ θυμόν,
πάντοθεν ὀξὺ οὐτάμενος βέλεϊ ἀϊδήλῳ.
Πυρὶ ὁμοίοιον ἤγετο Κουρήτων, ἐσμός τε 175
βαρβάρων ὑπὸ χειρῶν πρηθῆν' Αὐσονίοις γε
μέλλων Ναζιραίων πληθὺς θ' ἱερήων κάρτος
παρθενικῶν γυναίων πολυάριθμον σύνταγμα
ἔθυσ' ἀριθμῷ πλείω γ' ἑξακισχιλίων
συνελέγοντ' ἠμὲν νεκύων ἀνδρῶν ἡρώων. 180
Τῇδε τάφους ἀναμοχλεύοντες θειοστυγεῖς
φ. 183β ὥρμαινον ἄρδην αὐτοῖς νηοῖς στρέδαι κάτα.
Τίς δέ κε ταῦτα θυμῷ ἀδακρυτὶ παρείη,
εἰς μή τοι κάλλος γ' εἴη ὅδε αὐτόχρημα;
Τίς δύναιτ' ἂν ἀναγράψαιτο λόγος πάνθ' ἑξῆς 185
ἱστορίῃ μὲν δοῦναι κρατίστοις ἀνέρεσσι,
τίς δ' αὖθις τόσσον κλέος ἔσχε λόγου Μουσάων
πάντ' ἰέναι ῥηιδίως τότε γιγνομενάων;
Καὶ πρότερον Σεναχηρεὶμ ἀγείρας στρατὸν οὔ τι
τάχ' ἀριθμῷ βληθῆν' ἐκ Περσίδος γαίης 190
καθ' Ἱερουσαλὴμ πορθήσων ἶκται μεμαώς,
πλεῖστά γε ἠνορέῃ ὄφρα κάρτος γε κατασχὼν
ἀνάζευξ' ὡς ᾤετο κοσμήσων οἰκείαν
λαφύροις ἐντεῦθεν ἀγήνωρ. Ἔνθ' εἰσβάλλει
πάντοθεν· ἤτοι ὅ γ' ὥς ἐνόμιζε παραστήσασθαι 195
τήνδε ἀναιμοτὶ νήπιος. Αὐτὰρ ἔγνω παθών·
ὡς γὰρ ἐπεὶ φάος ἠελίοιο ἔδυν' ὑπὸ γαῖαν
καὶ νὺξ πάντη διεσκίδνατ' ἐπ' αἶαν, στρατὸν
νήδυμος ὕπνος ἔσχεν ἅπαντα· κατ' Οὐλύμποιο
καρήνων ἄνωθεν διαπτὰς κατέπεφνεν 200
ἄγγελος αὐτόθι, μικροῦ γ' ἐξερέω, ἅπαντας.
Καί γε Σεναχηρεὶμ βασιλεὺς Περσῶν ἐπανῆκε,
πολλοστὸν πάνυ ἠδ' εὐαρίθμητον μεθ' ἑαυτοῦ
στρατόπεδον φορέων ᾐσχυμένος, αὖθι δ' ἀνήει.
Ἑξῆς οὐδὲν τοιοῦτόν γ' ἠμέλησεν ἔτι οἱ, 205
ἀλλ' οὐδ' ἐνταυθοῖ θεομηνίαν τιν' ὁρῶμαι
οὕνεκά τοι συὸς ἠμὲν χλούνου κατέστραπται
φ. 184α τάδε· ἵνα δ' ἐρέω μάλισθ' ὑποφητῶν θείας

αὐδὰς καὶ ταυτῃσὶ χρήσομαι ὧδ' ἐγκαίρως.
Ἑλλώρια μὲν οἰωνοῖσί τε πᾶσιν ἔθεντο 210
κύνεσι, βορρὰ δὲ χρόα τ' αὖθις κυδαλίμων
θνησιμαῖά τε τῶν δούλων σου βρώματα φηρσὶν
ὕπαιθρα, καὶ παρῆν γ' ἐνταφιάσων οὔ τις.
Θυγάτηρ μὲν Σιὼν καταλέλειφθ' ὡς σκηνὴ
φυταλέη δὴ βοτρύων οὐκ ὄντων οὐδέν· 215
ἐξέχεαν δ' αὖ αἷμ' ὡσεὶ ὕδωρ γῆς κύκλῳ,
ἱρὰ δὲ τεμένη ἐβεβήλωσαν τάδ' ἐναγεῖς,
κατορχήσαντ' ἀνιέρως οἱ βέβηλοι· ἄλλα
μὴν κατωρύξαντο θεμέθλων, οἰόμεν' εὑρεῖν
γαίην ὑπὸ χρυσόν τ' ἠδ' ἄργυρον σφίσιν αὐτοῖς. 220
Ὦ πόποι, τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγῳδεῖ πτῶσιν
ἄστεος, ἧς οὐδεὶς ἀνήκοος ὑφ' ἡλίῳ;
Ὦ πρότερον μὲν ἕδος κόσμιον ἐρατεινόν τε
οὐδὲν τοῖον ὅσα γε μάλιστ' εὐφραίνειν οἶδε·
ὦ πάρος μαρτύρων ἀγλάϊσμα θεῖον 225
ἥ τε μὲν ἅπασα διάφορος σοφίη παραιρεῖται.
Στηλογραφίαι θείων ἐκτυπωμάτων τε
τὰ μὲν ἐρριπτοῦντ' εἰς ἔδαφός γε ἀτίμως, πᾶσι
δυσμενέεσσι προὔκειντ' εἰς ἄγος αἰεὶ κοινόν.
Ὥς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο εἵνεκα ἀμπλακιῶν. 230
Ὦ μελέων εὐρύθμων φωνῶν ἀοιδῶν τε,
θειότατον πάρος σκηπτούχων ὡράϊσμα,
νῦν δ' ἄληστον πένθος ὁρᾶσαι θεωρεῖν πᾶσι
φ. 184β βουλομένοις μετέπειτ'· οὐδεὶς γὰρ ἀνορθῶσαι
δύναιτ' ἂν οὕνεκα παρερύης ἄλλῃ τῇ αἴσᾳ 235
δυσμενέϊ μάλιστα φύλῳ ὑποέπλεο δεινῶς
σκηπτούχων αὐτοκράτορ' ὡς πορρωτάτω γε.
Αὐτὰρ θεῖς κίνδυνον νῦν θυμοῦ πέρι· κύκλῳ
γὰρ σέο, κύκλῳ Πέρσ' ὀλετῆρες, ἀτίθασον φῦλον.
Σμύρνης πάλαι πεσούσης κρηπίδων ἐξ αὐτῶν, 240
εὕρατο τάχος πτώματος ἀνάκλησιν ἄποικος.
Ἀθήνησί τε Αὐσονίων τηνικάδε αὖθις
ἀνῆκ' ἐς μάλιστ' ἀρχαῖον κόσμον τόσσον
οὐ πόρ' ἑοῖς οἰκήτορσι γόον· ὡς ὤφελλες
καταδῦν' ἅπαξ ὡς πρότερον θρυλλούμεν' ἄστυ γε 245
πενταπόλιος ἐν ἀμφιτρίτῃ τά γε ἐφεξῆς
δεξόμεν' ἄλγ' ἤμελλες ἀλαιείνειν δύσμορ' ἔμοιγε.
Νῦν δ' ὁράαται δισσῶς ἁλοῦσ', εἰ καὶ τρίτην

μοῖραν θυμὸς ἑνὶ στήθεσσι ἐπιέναι μάλα
πρωτίστην Λατίνων τε θεοῖο παρατραπέντων 250
ἀφραδί' ἠμὲν ἀγηνορίῃ δογμάτων χάριν
γιγνομέν' ἐξ Ἄγαρ ἀνάστασις ἀνδραποδισμὸς
τῶν τεκέων μικρῶν τριτάτην γε τελευτῶν
τὰ οἰκείαν δι' ὑπονόστησιν μὲν ἑκοῦσαν
σφῖσί τε γιγνομένην μεγάρων καὶ ἄλλων αὐτοῖς 255
ἀκινήτων τε κτεάνων. Φιλέουσι μάλιστα
δὴ μέροπες σφετέραν πάτρην ξέν' ἔδαφός θ' ὑπὲρ
εἴ τοι καὶ πρὸς ἀέρ' οὐχ' ἥκιστ' εὐαγῶς σχοίη
ἠδ' εὐθηνί' ἐδωδίμων πλέον οἰκείας
φ. 185α ναιετάειν. Ἑπτὰ μὲν Λατίνων ἔτεα ἔσχον 260
οἷδ' ἐς ἐπικουρίην ἔθνος, ἵν' ὡς ἑκὰς ἅλμα
τὴν ἔφοδον συστέλλωσιν Ἰσμαΐλητῶν
καὶ πόρρω που τῆς γε πόλιος ἐκείνων ἵλας
ἀποθέειν κυδάλιμον κῆρ μεγαθύμονι γνώμῃ
ἀντίβιον πάρος εἴργειν ὅσσῃ δύναμις ἦν. 265
Πολλάκις κατηγωνίσαντ' ἐκχυθέντ' ἄφνω
καὶ τρόπαιον στήσαντες παλαμναίων ἄπο,
ἀλλ' ὕστατον ἄμιν τόσα λύγρ' ἀπάντησε ταύτῃ
συμβῆν' οἴδμασι λευγαλαίοις πόντοιο
στρατοῦ μάλα πολυφλοίσβοιο ἄπειρ' Ἀσίης 270
ἠδ' Εὐρώπης, ὥστε περίδρομον αἰεὶ κλῦσαι.
Καλύπτουσι μὴν πάρος ἀνδρῶν ἡρώων τε
μάχας καὶ τρόπαια· πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον δὴ
ἑκβὰν ἕκαστον τῶν πραγμάτων ὡς τὰ πολλὰ
κρίνεται· ἀλλὰ σύ γε χρόνιος τεὸν ἄλγος πέψῃ, 275
οὐλομένην αἶσαν μελετῶσ' αἰεί, καὶ κόσμον
ὅν προΐαψ' ἐς πύλας Ἀΐδαο θάτερον ἤδη
ἠνδραποδισμένον ἀνοικτὶ καθοράας ἄγχη
καὶ ὅσοι μέλλουσιν ἐνέπειν κατόπ' ἐξερέουσι.
Ἤρθης μὲν πρότερον κρείττων πολίων, ἐνίων πλήν, 280
νῦν δ' ὡσεὶ ὕδωρ ῥέον ἐξέλιπεν χειμῶνος
ὥρῃ τῇσι χαράδραις, ἡνίχ' ὑετὸς γ' ἄνωθεν
οὐ κατενεχθὲν πρότριτα ἠδ' ἔτι παραμενέειεν.
Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ μάλα
τερπνὴν ἡδίστην ἐπιβάλλουσιν ὀφθαλμοῖς, 285
φ. 185β χάριν ὅσην βραβεύβοντι θέσεώς τε θεωρίης
καὶ προσέτι γ' ἀπολαύσεως· ἐπιὼν ῥαγδαίῃ τε
κατ' Οὐλύμποιο καρήνων νεφεληγερέτας

ἄνωθεν χάλαζα, βορραίου θρῃκικοῦ
πνεύσαντος γ' ἐπὶ ῥοίζῳ τουτονὶ ῥιζόθε σείσει, 290
τινάξει δ' αὖ ἄωρόν γ' ἔτι ὄζοις καρπὸν
βρίθοντ' ἀειθαλῆ ἀείζωον θεῖον.
Κεῖται μεσσηγὺ Μακεδονίης Ἑλλάδος οἷον
τι κέντρον τοῦ οὐρανίου κύκλου περὶ γαῖαν,
ἤτοι μὲν ἀμφιτρίτη κοινωνεῖ Ἀσίας 295
Εὐρώπης δ' ἀτὰρ ἠπείρῳ διάκοσμον θεῖον
νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέντων,
πρὸς δέ γε Μουσάων ἔργ' ἠδ' Ἑρμοῦ, τῆμος
πλείονά που ἦρ' εἶδέ τις, ὅς κε δύναιτο φράσαι,
πρωτίστης βασιλίδος ἄτερ μάλιστα ἤνθει 300
ὅσσα πάροιθεν. Ἀναβλύσεις αὐτὰρ πηγαίας
ῥείθρων δαψιλῶς μαρτυρικῶν λειψάνων
ἀενάων ἄχρι τήμερον ἄρδει πλεῖστα
ἔθνεα καὶ σφίσι γίγνεται ἀλεξίκακον αὐτοῖς
φάρμακον μεγαλήτορος. Ὅς δὴ Ἑρκούλιον 305
δεινὸν ῥα κατέπεφνε δράκοντά πω μάλα
δειδιότα, πῦρ μέντοι γ' ἐκπνείοντ' ἀΐδηλον·
τὸν δ' ἄνωθ' ἐνδὺς πανοπλίαν ἐξενάριξεν
κάρτος ἀριπρεπὲς ἄορι θεῖος Δημήτριος.
Ἄγαλμα Θετταλῶν νίκην ἤρατ' ἀρίστην 310
τοῦ σφετέρ' ἔγνωκ' ὀλισθήματος ὁμοῦ πλάνην τε
φ. 186α οὐλομένην ὁρίων Γάζης νόσφι προΐαψεν,
κλειομένας πτύχας γε πάροιθεν ἐρῳῇ λύθρου
ἄνω διάρας. Οὐλύμποιο φαεινοτάτου δὲ
πυρσὸν ἀνῆψας ναυαγοῦσιν ἀέριον ἄμμιν 315
ἠδὲ περαιοῦσ', ἥ τε πέλαγος ἀχανὲς τῷδε
βίῳ ἠερόεν μάλιστ' ἀλαμπὲς θεῖον
βουλομένοις ὑπέρχεσθ' εὐθαρσῶς τὸν ἀγῶνα,
νῦν μὲν ἀείρας ἔνθεν σεῖο πολίσματος ἄνω
ἀλήκτους πρὸς σκηνὰς ἀειγενετάων, ἀμὸν 320
ὑπὲρ νοῦν βαίνοντας κλῆρον τῇδε κάλιπες,
ἔξοχ' ἄριστε μεγαθύμων. Αὐτὰρ σέο ἔθνει
ἄποθεν ἡμῖν ἀϊδήλως ἐχθαίρων πάντη
Αὐσονίων δόξαν ἀπούρας τηλόθι λαβὼν
ἔσχεν. Ὁ δ' αὐχεῖ ἠνορέῃ, καὶ κύδεϊ φυσῶν 325
κάρτει ὡς μεγάλως πόλεμον διενεγκεῖν τούτῳ
καὶ νίκην ἄρασθαι ἐπ' αἶαν σχεδὸν πᾶσαν
ἤτοι ἐγὼν ὁράας ὥσπερ τὺ καὶ ἀλύω,

καὶ μευ ἄλγεα θυμοῦ ἀγαννόφρονος οὔ τι
ῥηιδίως φορέω σέθεν ὕπερ. Ἑκατηέργῳ 330
μέντοι χραισμεῖν, ἀπολέποιπεν. Νῦν, ὡς οἶσθα,
λείπεται διὰ λόγ' ἐξερέειν τὴν τραγῳδίαν,
ἠδ' ὡς οἴομαι ταύτῃ συνείρειν τε ἔπαινον
οὔ τι μὲν εὔχαρι κατ' ἄλλον δή, ὥσπερ ἐγῷμαι.

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

στ. 1-3 Ἀναγνώστης, 70, 2-6. Πρβ. καὶ τὸ ρῆμα π ρ ό κ ε ι μ α ι τοῦ Ἀναγνώστη (στ. 5-6), ποὺ τὸ μεταχειρίζεται τρεῖς φορὲς καὶ ἡ Μονωδία, (στ. 36, 80, 229). Τὸ νόημα τῶν στίχων 2-3 τῆς Μονωδίας τὸ ξανασυναντοῦμε στοὺς στίχους 121-122, 131-132, 223, 280, 284-287.

στ. 4-5 Ἀναγν., 70, 1-2 «Τίς ἂν εἰδὼς πάθεσι θρήνους ἐξισοῦν τὴν Θεσσαλονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύρετο;» Πρβ. καὶ ἀνάλογες ἐκφράσεις τοῦ Ἀναγνώστη μὲ τὸ ἐπίρρημα ἀ ξ ί ω ς καὶ στοὺς στίχους 34, 120 καὶ 221 τῆς Μονωδίας.

στ. 20-21 Ἀναγν., 74, 11-13 «. . . κρεῖττον ἂν ἦν ἑνὶ τῆς γῆς ἀνατιναγμῷ ταυτὶ καταπεπτωκέναι καὶ μηδὲ λείψανα γοῦν ἐναπολελεῖφθαι τῷ τόπῳ».

στ. 36 Ἀναγν., 72, 19 «. . . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκταία». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 1-3.

στ. 38 Ἀναγν., 70, 8-9 «. . . πηγάς τε δακρύων ἐξ ὀμμάτων προχεῖσθαι . . .»

στ. 39-40 Ἀναγν., 74, 23-24 «. . . φωνῶν νῦν αἴρεται ἀσήμων κραυγή . . .» Πρβ. καὶ 74, 8 «. . . θεοστυγῆ διαπράττεται . . .»

στ. 65 Ἀναγν., 10, 18 «. . . εἰσπραχθῆναι δίκας . . .»

στ. 66 Ἀναγν., 76, 14 «. . . ἀσύγγνωστα πταίσαντας . . .» Πρβ. καὶ 22, 8-10 «. . . τῆς ἡμῶν ἁμαρτίας ἑκάστου τὸν ἀόργητον εἰς ὀργὴν καθ' ἡμῶν κινησάσης, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγκεῖν πταίουσιν ἀδιόρθωτα..»

στ. 67-83 Ἀναγν., 40, 18-44, 13 «Εἷλκον οὖν ἀναμείξ . . . συνδιάγοντας ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦ». Πρβ. καὶ τοὺς

στίχους τῆς Μονωδίας 163-180.

στ. 75-78 Ἀναγν., 52, 31-33 «Εἴδες ἂν οὖν τοὺς δυστυχεῖς τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ τῆς ἑῴας, τοὺς δὲ ἐπὶ τὰ τῆς ἑσπέρας μέρη διασπαρέντας».

στ. 79 Αὐσόνιοι εἶναι ἀρχαία ποιητικὴ ὀνομασία τῶν Ἰταλῶν. Αὐσονία ἔλεγαν τὴν Ἰταλία. Ἀπὸ δῶ φαίνεται καθαρὰ πὼς ὁ στιχοπλόκος συνθέτει τὴ Μονωδία στὴν Ἰταλία σὲ μιὰν ἐποχὴ, ποὺ ὄχι μονάχα εἶχε ὑποχωρήσει τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθενωτικὸ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, μὰ ἀντίθετα, μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας, εἶχε ἀρχίσει νὰ ροδίζη μιὰν ἐλπίδα πὼς ἡ Δύση θὰ βοηθοῦσε τοὺς Ἕλληνες ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγό. Ἰδὲς καὶ τοὺς στίχους 176, 242.

στ. 83-111 Πρόκειται γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 904, πού, ὅπως ξέρουμε, τὴ διηγήθηκε ὁ Καμενιάτης (Πρβ. Theophanes Continuatus, ἔκδ. Βόννης, σελ. 487-600. Migne, PG, 109, 519-653.

στ. 121-122 Ἀναγν., 2, 4 «. . . τῇ περιφανεῖ τὸ πρότερον πόλει Θεσσαλονίκῃ . . .». Πρβ. καὶ 70, 21.

στ. 130 Ὁ συνθέτης ὀνομάζει τὴν πολιτεία «Φιλίππου ἄστυ» ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς κλασικὲς σπουδές τῆς ἐποχῆς.

στ. 136-138 Ἀναγν., 16, 19-20 «. . . ἔδοξε τῷ Μουράτῃ φιλίας τισὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἡμᾶς τῇ πόλει ρήμασιν ὑπελθεῖν πρότερον . . .»

στ. 138 Ἀναγν., 18, 13-14 «Ὁ δὲ Μουράτης ἀνηνύτοις ἰδὼν ἐπιχειρεῖν ἐν τούτῳ τῷ μέρει . . .». Πρβ. καὶ σ. 24, 9 «ὡς ἤνυε πλέον οὐδέν . . .»

στ. 140-220 Ἀναγν., 28, 28-48, 12

στ. 150 Ἀναγν., 30, 4 «... ὅλοι τοῦ πολεμεῖν γεγενήμεθα ...»

στ. 156 Ἀναγν., 38, 4 «. . . διὰ τῶν ὀργυμάτων, ὧν εἰργάσαντο . . .». Πρβ. καὶ 40, 1 «. . . καὶ τῶν ὀργυμάτων . . .» Χαλκοκονδύλης, (ἔκδ. Darkò, II, 14, 5-6), «. . . ὑπορύσσοντες ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ὀρύγματα . . .»

στ. 158 Ἀναγν., 18, 19 «. . . ἅτε μελισσῶν σμήνη . . .» 40, 6 «. . . δίκην μελισσῶν . . .» Δούκας, ἔκδ. Grecu, 251, 2. «ὡς σμῆνος μελισσῶν . . .»

στ. 139 Ἀναγν., 24, 12-13 «. . . τρέπεται τότ' ἐξ ἀνάγκης

ἐπὶ τὸ πολεμεῖν . . .»

στ. 140-145 Ἀναγν., 24, 30-32 «. . . καὶ τῆς τοξικῆς πολλάκις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ ἠμέλουν . . .», 34, 10 «. . . τῇ τῶν βελῶν συνεχείᾳ . . .», 24, 28 «. . . κλίμακάς τε εἰσκομῆσαι . . .», 32, 10 «. . . ταῖς κλίμαξιν ἀνιέναι . . .» κλπ.

στ. 163-164 Ἀναγν., 42, 3-4 «Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις καὶ βοὴ παρὰ πάντων σύμμεικτος ἦρτο καὶ θορύβου πάντων καὶ γόων μεστά».

στ. 166-174 Ἀναγν., 42, 15-18 «Νήπια . . . ὑποτίτθια ἐλεεινῶς κλαυθμηρίζοντα . . .». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 67-83.

στ. 179-180 Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἕξ χιλιάδων (6.000) σκοτωμένων εἶναι φανταστικός. Εὐκολώτερα θὰ μποροῦσε νὰ μιλήση γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους, μιὰ καὶ τοὺς μοιράστηκαν οἱ Τοῦρκοι, καθὼς λέει ὁ Ἀναγνώστης (52, 19-21), ὅταν μαζεύτηκαν στὸ Βαρδάρι. Ἐξάλλου κι ὁ ἴδιος ὁ Ἀναγνώστης μιλάει βέβαια γιὰ ἑφτὰ χιλιάδες (7.000) αἰχμαλώτους, δὲν τολμάει ὅμως νὰ ὁρίση καὶ τοὺς σκοτωμένους, ὅπως τὸ κάνει ὁ συνθέτης ἐδῶ γιὰ λόγους μετρικούς, ἀλλὰ ὄχι καὶ μὲ ἱστορικὴ εὐθύνη.

στ. 181-182 Ἀναγν., 48, 18-19, 22-23 «. . . ἠνέῳκτό τε καὶ καταβέβλητο μνήματα . . .». Πρβ. καὶ 46, 29-48, 6.

στ. 185-186 Ἀνάγν., 2, 14-15 «. . . τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμεως λόγων ἐληλακότας . . .»

στ. 210-211 Ὁ στίχος εἶναι ὁμηρικός «. . . ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι . . .» (Ἰλ. Α, 4-5), ἀλλ' ὁ Ἀναγνώστης τὸν διασκευάζει κάπως σὲ «. . . ἑλώρια δὲ κειμένους» κλπ. 40, 23-24

στ. 216-220 Ἀναγν., 46, 29-48, 6. Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 181-182

στ. 221-222 Ἀναγν., 70, 2 «. . . ἀξίως πόλιν ὠδύρετο . . .». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 4-5.

στ. 223-224 Ἀναγν., 70, 4 «. . . αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνῦσα . . .», 72, 18-19 «Θέατρον γὰρ πρότερον αὔδαιμον ἦς . . .» Γιὰ τὶς ὀμορφιὲς καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης ἰδὲς γενικὰ ὁλάκερη τὴ Μονωδία, (Ἀναγν., 70-76).

στ. 227-229 Ἀναγν., 74, 34-76, 1 «. . . οἴχονται θείων ἐκτυπω-

	μάτων λαμπρότητες . . .». Πρβ. καὶ 48, 6-12.
στ. 231-232	Ἀναγν., 74, 21-23 «Ὅπῃ . . . θείων λογίων ᾔδετο μέλη καὶ συνᾴδοντες ἦσαν ἄνωθεν νόες . . .»
στ. 233-234	Ἀναγν., 64, 26-27 «. . . ἀφορμὴ τοῖς ὁρῶσιν ἵσταν-ται πένθους . . .», 72, 19-21 «. . . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκταία . . . ὁρᾶν σὲ μὴ φέροντας . . .»
στ. 256-260	Ἀναγν., 70, 14-19 «Ὦ, πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς ἑαυτὴν ἅπαντας εἵλκεν, ἀποστῆναί τε τούτους οὐδ' ὁπωστιοῦν συνεχώρει. Τοσούτῳ καὶ γὰρ κατεῖχεν, οἷς αὐτοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους ἐδεξιοῦτο, δεσμοῖς τ' ἀλύτοις φιλίας συνέδει, ὡς ἀντὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτὴν πάντας αἱρεῖσθαι καὶ μηδ' ἐπανόδου μεμνῆσθαι μηκέτι».
στ. 260	Ἡ Βενετοκρατία κράτησε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπως ξέρουμε, ἑφτὰ χρόνια, ἀπ' τὶς 14 τοῦ Σταυροῦ 1423 ὡς τὶς 29 τοῦ Μάρτη τοῦ 1430, ποὺ τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι. (Βλ. Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ .43-44)
στ. 273-275	Δημοσθένης, 12, 6.
στ. 280 καὶ 284-287	Ἀναγν., 70, 9-11 «Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλει καὶ θέσει, πολλὰς δὲ μεγέθει καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀφθονίᾳ μηδ' ὅσον εἰπεῖν ὑπερέβαλε πόλεις». Πρβ. καὶ 72, 2-4
στ. 301-305	Ἀναγν., 48, 28-29 «. . . τῆς ἀφθονίας τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἰάσεως . . .», 48, 32-50 1 «. . . τῶν μύρων ἔσπευδον αὐτὴν ἐκκενῶσαι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ θεῖον λείψανον τοῦ μάρτυρος . . .»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

RÉSUMÉ

Jean Tsaras, Deux monodies sur la prise de Salonique en 1430.

Ces deux monodies en vers sur la dernière prise de Salonique en 1430 sont des textes littéraires et se lient intimement l'une à l'autre. La deuxième suit la première quant elle s'agit de son cadre général; mais elle utilise aussi le Chronique de Ioannis Anagnostis pour tous les éléments historiques. Étant donné que la première n'a aucun rapport à la dernière prise de Salonique et la deuxième n'offre aucun élément nouvel historique, on ne peut pas les comprendre parmis les sources historiques sur la dernière prise de Salonique en 1430.